

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

25^E JAARGANG

VRIJDAG 27 DECEMBER 1940

No. 1301

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*J. G. Koopmans; P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen
en F. de Vries.*

Secretaris van de Redactie: M. F. J. Cool.

*Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 85000. Postrekening 8408.*

*Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk
is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht,
franco p. p. in Nederland f 20,— per jaar. Buitenland en
koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Dona-
teurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut
ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op
de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan
de Redactie.*

*Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's
f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.
Administratie van advertenties: Nijgh en van Ditmar N.V.,
Uitgevers, Rotterdam, 's-Gravenhage. Post-
chèque- en girorekening Nr. 145192. Adres te Rotterdam:
Erasmushuis, Tel. Nr. 31696.*

INHOUD: Blz.

Het grondvraagstuk door <i>J. Horring</i>	774
Woninghuren en kosten van waterverbruik door <i>Dr. Ir. H. G. van Beusekom</i>	776
Enige verkeerscijfers van Rotterdam na de oorlogs- dagen door <i>Prof. W. E. Boerman</i> en <i>G. H. J. Zeegers</i> ..	779
Gewijzigde belastingdruk door de invoering der loon- belasting door <i>P. C. J. Kien</i>	784
De Rijksmiddelen over November 1940	786
Maandcijfers.	
Overzicht van den stand van de Rijksmiddelen ..	787
Statistieken.	
Geld- en Wisselkoersen — Bankstaten	788

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Evenals de vorige week bleven de omzetten op de *geld-*
markt zeer beperkt en men zal mogen aannemen, dat
vóór de jaarswisseling hierin geen verandering zal komen.
De banken en andere geldgevers zullen zich immers zoo
liquide mogelijk maken, zoodat bij hen momenteel duide-
lijk een terughoudendheid valt te bespeuren en nog slechts
een geringe belangstelling aan den dag wordt gelegd voor
zeer kortlopend papier. Onder deze omstandigheden
vinden er practisch geen ruilingen van beteekenis van kort-
in langlopend papier meer plaats.

Op de *beleggingsmarkt* hield de betere tendens, welke
reeds de vorige week viel te bespeuren, aan. Aangeteekend
hierbij zij echter, dat van een scherp naar voren tredende
belangstelling voor vaste rentedragende fondsen ten op-
zichte van aandelen, toch niet kan worden gesproken.
Wel deed de aangekondigde winstbelasting haar invloed
gevoelen, maar het door velen verwachte aanbod van
aandelen, dadelijk na het bekend worden van de nieuwe
belastingverordening, is toch feitelijk uitgebleven. Het feit,
dat het op het oogenblik nog allerminst zeker is, dat de
vaste rentedragende fondsen niet door verdergaande be-
lastingverhoogingen zullen worden getroffen, zal hierop
wel mede van invloed zijn geweest. Dit neemt intusschen
niet weg, dat in de rubriek obligaties van publiekrechtelijke
lichamen iets hogere koersen konden worden geregistreerd
dan de vorige week, waarbij de gestaffelde Staatsleening
1938 kon oploopen van $86\frac{1}{2}$ tot $87\frac{1}{2}$. Daarnaast viel ook
een grootere belangstelling voor de 3 pCt. Nederlandsch-
Indië 1937 A waar te nemen, welke koers van $84\frac{1}{2}$ tot $85\frac{1}{2}$
steeg. In het algemeen kan men niet zeggen, dat er een
uitgesproken grootere belangstelling bestaat voor leeningen
met een middelmatigen looptijd ten opzichte van leeningen
met langen looptijd. Gezien de onzekerheid omtrent het
renteverloop, ook zelfs in de zeer nabije toekomst, behoeft
een zoodanige ontwikkeling geenszins te bevreedmen.

Voor *Duitsche obligaties* kwam, evenals de vorige week,
geen noteering tot stand.

HET GRONDVRAAGSTUK.

Het vertrouwen in de juistheid van de vrije prijsvorming op het gebied van het verkrijgen van gebruik en eigendom van den grond is in ons land sedert de crisisjaren hard aan het tanen.

De jarenlange vruchteloze strijd voor een betere regeling van het pachtwezen kreeg onder den druk van de crisisverschijnselen vrij spoedig zijn beslag. Het karakter van deze dwingende regeling is zoo ingrijpend, als waarschijnlijk de meeste voorvechters in vroegere jaren niet hebben durven droomen. Als men bedenkt, dat ongeveer de helft van de oppervlakte cultuurgrond in ons land in pacht is, begrijpt men, welke beteekenis de pachtwet 1937 ook quantitatief heeft.

Evenwel ook de regeling van den grondeigendom trok in landbouwkringen de laatste jaren in stijgende mate de aandacht. Vooral de Groninger en Geldersch-Overijsselsche Maatschappijen van Landbouw hebben zich verdienstelijk gemaakt door dit ingewikkelde vraagstuk door commissies van deskundigen in studie te laten nemen en hun rapporten te publiceren ¹⁾.

Waarom dit verlangen naar binding?

Het laatste tiental jaren trokken vier ongewenschte verschijnselen, die samenhangen met den grondeigendom, in het bijzonder de aandacht. Deze hebben het eens zoo hechte fundament van het vrijwel onbeperkte eigendomsrecht deerlijk ondermijnd.

Het hypotheccair crediet.

In de eerste crisisjaren, toen er nog vrijwel geen prijsregeling voor de landbouwproducten was ingesteld, daalden de landprijzen met 25 à 50 pCt., vergeleken met de prijzen omstreeks 1928. Gewend als men was aan een stijging van de waarde van den cultuurgrond gedurende tientallen van jaren, had zoo goed als niemand een dergelijken prijsval voor mogelijk gehouden. Niet de waarschijnlijk optimistische koopers van grond met behulp van hypotheccair crediet, maar evenmin de vele voorzichtige geldbeleggers. Een groot aantal hypotheekboeren kwam leelijk in den knoel te zitten. In een aantal gevallen werd zelfs tot executie of stille overdracht aan den credietverstrekker overgegaan. Al spoedig greep de Overheid in door het Hypotheekcommissie Besluit van 1935, dat beoogde „onredelijke” executies van landelijke eigendommen tegen de gaan.

De prijsstijging van landerijen na 1936 maakte evenwel het vraagstuk van de te zware hypotheccaire lasten geleidelijk aan minder knellend. Beducht voor herhaling van deze moeilijkheden, schreven sommige credietinstellingen op landbouwgebied voor in het vervolg geen grotere hypotheccaire geldleening te verstrekken dan overeenkomt met

¹⁾ Landeigendom. Rapport van de Studiecommissie, ingesteld door het Dagelijksch Bestuur van de Groninger Maatschappij van Landbouw — onder voorzitterschap van Prof. Dr. I. B. Cohen — teneinde te onderzoeken, of er wettelijke maatregelen gevonden kunnen worden, die aankoop van landerijen voor geldbelegging tegengaan. Groningen, Octdber 1938.

Rapport der Commissie, ingesteld door de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw — onder voorzitterschap van Prof. Dr. G. Minderhoud — tot bestudering van de vraag, welke maatregelen er te treffen zouden zijn om het levenspeil van de stedelijke en plattelandsbevolking nader tot elkaar te brengen. Mededeelingen en Berichten over 1937, blz. 53 en 162, en over 1938, blz. 85.

Rapport van de Commissie, inzake het grondvraagstuk uit de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw. Mededeelingen en Berichten over 1939, blz. 60.

tweederden van de gekapitaliseerde pachtwaarde. Daar het hypotheccaire crediet op landelijke onderpanden voor een groot deel rechtstreeks door particulieren wordt verstrekt, achten het betrek, dat een wettelijke limiet wordt gesteld voor het belasten van cultuurgronden.

Te kleine bedrijven.

De exportmoeilijkheden in de jaren na 1930 noodzaakten ons land de ontwikkeling van den landbouw in de richting van het veredelingsbedrijf stop te zetten, ja zelfs eenige schreden op den tot nu toe gevolgden weg terug te gaan. De beperking van het veredelingsbedrijf — tuinbouw, varkens- en pluimveehouderij — ontnam aan vele kleine bedrijven de rendabele basis. Onder de gewijzigde, ongunstiger omstandigheden bleken vele bedrijfjes te klein. Niet voor niets werd een bijzondere steun aan de kleine boeren verleend.

Op zichzelf is het kleinbedrijf in Nederland geen verschijnsel van de na-oorlogse jaren. In 1910 werd 13,47 pCt. van de totale oppervlakte grond, in gebruik bij landbouwbedrijven groter dan 1 ha., gevonden in de klasse van 1—5 ha. In 1930 bedroeg dit percentage 12,98; dit beteekent dus zelfs een daling. In de groep van 5—10 ha. en 10—20 ha. vond evenwel in dit tijdvak een stijging plaats, nl. respectievelijk van 15,04 pCt. op 18,36 pCt. en van 22,33 pCt. op 26,88 pCt.

De afnemng van de bedrijfs grootte werd hoofdzakelijk veroorzaakt door de naar verhouding grotere toeneming van den boerenstand, dan de vergrooing van de oppervlakte cultuurgrond. Bovendien werkt ons erfrecht, dat alle kinderen in principe gelijke rechten geeft op de erfenis, de versnippering in de hand. Hoewel stemmen opgegaan zijn om de splitsing der bedrijven in sommige gevallen tegen te gaan met behulp van wettelijke maatregelen, schijnt het huidige erfrecht zoozeer in het rechtsbewustzijn van het overgrote deel der Nederlanders verankerd te zijn, dat een radicale verandering van het erfrecht nog weinig instemming heeft kunnen vinden.

Het is geen groote kunst één bepaalden tak van volkswelvaart te saneeren, zonder te letten op de gevolgen hiervan voor andere takken of het geheel. Vergrooing van de landbouwbedrijven in Nederland zou ongetwijfeld leiden tot verbetering van de rendabiliteit van den landbouw. Wat moet men echter aanvangen met de tienduizenden, voor wie dan geen plaats in den landbouw is? In het economisch leven blijkt wel zeer duidelijk, dat partieele oplossingen geen oplossingen zijn.

De productenprijzen en de grondrente.

Het geheele complex van landbouwcrisismaatregelen bracht den landbouw weer op een eenigermate rendabel peil. Volgens het oordeel van den landbouw uitgesproken op een te laag peil.

Sinds het begin van 1936 viel er evenwel een stijging van de landprijzen te constateeren. In 1937 nam deze stijging zelfs in tempo toe. Gerekend vanaf de eerste helft van 1936 tot de tweede helft van 1937 zijn de prijzen voor cultuurgrond globaal genomen gemiddeld 30 pCt. gestegen.

De tegenstanders van den „landbouwsteun” meenden in dit verschijnsel het bewijs te zien, dat de „steun” veel te hoog was opgevoerd. Voor een belangrijk deel — zeker de helft — kan de stijging der landprijzen evenwel verklaard worden uit de daling van den rentevoet in deze jaren en de vlucht in zakelijke waarden in een tijd van monetaire onzekerheid en oorlogsdreiging ²⁾.

Voor een deel hielden de hogere grondprijzen evenwel ook verband met de verbetering van de bedrijfsuitkomsten. Immers ook de pachten stegen. Het bleek duidelijk, dat

²⁾ J. Horring, De stijging der landprijzen, in E.-S.B. van 16 Nov. 1938, blz. 869.

een verbetering van de prijzen, die bedoeld was voor den boer als zoodanig, voor een belangrijk deel moest worden afgestaan in den vorm van pacht of hypotheekrente.

In verhouding tot den beschikbaren cultuurgrond in Nederland is het aantal boeren of aspirant-boeren zoo groot, dat men elkaar in de verwerving van het grondgebruik een scherpe concurrentie aandoet. Men stelt zich noodgedwongen tevreden met een lage belooning. Alleen de vergroting van de oppervlakte cultuurgrond, emigratie of overheveling van de boeren in meer winstgevendere beroepen, kunnen hier een afdoende oplossing bieden. Op korten termijn werken deze middelen echter niet voldoende. De beide laatste middelen zijn in een tijd van afsluiting en werkloosheid bovendien moeilijk aanwendbaar. De vergroting van de oppervlakte cultuurgrond werd reeds met kracht aangepakt, getuige de droogmaking van groote gedeelten van de Zuiderzee en de ontginning op groote schaal van woeste gronden. Ongetwijfeld bevorderde ook de stijging van de grondprijzen de verbetering en ontginning van den grond.

Toch werd deze economische rechtvaardiging van de stijging der pachten en landprijzen in het algemeen niet als billijk gevoeld ten opzichte van de volksgemeenschap, die de middelen ervoor moest opbrengen, en van de boeren voor wie zij bedoeld was.

Het zoo laag mogelijk houden van de prijzen der inheemsche voedingsmiddelen en het verbeteren van de welvaartspositie van de landbouwers zelf konden onder de gegeven omstandigheden alleen verwekelijkt worden door de stijging der pachten en grondprijzen te stoppen.

Boerenland in boerenhand.

Tenslotte het vierde verschijnsel, dat in den landbouw een zekere verontrusting wekte, nl. het steeds meer overgaan van den grondeigendom in handen van kapitaalbeleggende niet-boeren. Het feit, dat bij de laatste telling in 1930 ongeveer de helft van de landbouwgronden in pacht werd gebruikt, bewijst, dat het „boerenland in boerenhand” lang geen regel is in ons land. Dit dateert trouwens niet van de laatste decennia. Het pachtwezen is in Nederland steeds zeer omvangrijk geweest.

Vaak wordt als vaststaand aangenomen, dat de pachter zijn bedrijf minder goed leidt dan de eigen boer. In sommige streken, waar de pachtverhoudingen niet gezond waren, was dit ook inderdaad zoo. Over het geheel genomen, zal de stelling evenwel moeilijk bewezen kunnen worden. Hoewel het vraagstuk nog niet voldoende bestudeerd is, zijn er aanwijzingen te vinden in de gegevens van landbouwboekhoudbureaux, die den indruk wekken, dat juist de pachtersbedrijven gemiddeld een hooger rendement opleveren dan de eigenaarsbedrijven. Logisch is dit ook wel verklaarbaar. Een slechte pachter legt betrekkelijk gauw het loodje; een slechte boer, op eigen grond, kan nog jarenlang zijn bedrijfsverliezen dekken uit interen op kapitaalbezit. Het economische selectieproces werkt sterker voor den pachter dan voor den eigen boer.

Wel kan de over meer overvloedige fondsen beschikkende eigen boer zich meer experimenten veroorloven, die voor den heelen landbouw van nut kunnen zijn. Dit geldt echter niet voor de bloedarme hypotheekboeren. Er komen echter ook andere overwegingen dan zuiver bedrijfseconomische om den hoek kijken. Voor de welvaart ten plattelande is het niet bevorderlijk, dat een groot deel van het brutoinkomen in den landbouw door de grondeigenaren elders wordt verteerd. Om maatschappelijke redenen wordt algemeen een krachtige eigen-geërfde boerenstand van veel waarde geacht. Bovendien zit den boer de drang naar grondbezit in het bloed. In dat opzicht is de oude Adam — de individualist — nog springlevend in dezen collectivistischen tijd.

Voor de pachtboeren heeft het streven van boerenland in boerenhand — hoe aanlokkelijk het ook juist voor hem moge klinken — een bedenkelijken kant. Het aanzienlijke kapitaal, benoodigd om een boerderij in eigendom te verwerven, zal in de meeste gevallen in deze groep niet worden gevonden. Onder de eigen-geërfde boeren zitten waarschijnlijk de meeste kandidaten, hoewel velen ook niet over voldoende kapitaal zullen beschikken om voor hun tweeden zoon een boerderij te koopen. De pachtboeren zullen, bij uitsluiting van de verpachter-grondeigenaars, waarschijnlijk in een ongunstiger positie komen, indien niet tegelijkertijd maatregelen worden genomen, die een vermogensverschuiving te hunnen gunste bewerkstelligen.

De nieuwe regeling.

Bij Besluit van de Secretarissen-Generaal van de Departementen van Landbouw en Visscherij, van Financiën en van Justitie van den 27sten November 1940 is het vervreemden van landbouwgronden aan eenige dwingende regelen onderworpen. Voor de vervreemding is in het vervolg een schriftelijke verklaring van een erkend Pachtbureau noodig, waaruit blijkt, „dat tegen de tegenprestatie, indien deze bedongen is, de voorwaarden en den verkrijger geen bezwaar bestaat en dat de algemeene of bijzondere landbouwbelangen niet worden geschaad.”

In de *eerste plaats* mag de tegenprestatie niet hooger zijn dan in het jaar 1939 voor soortgelijke goederen in dezelfde streek had kunnen zijn bedongen. Alleen in het geval van executorialen verkoop of anderen verkoop in het openbaar kan het pachtbureau van deze voorwaarde ontheffing verleen.

In de *tweede plaats* moet de toekomstige verkrijger landgebruiker zijn, d.w.z. degene, die rechtstreeks en zonder tusschenpersoon de leiding van het bedrijf heeft. Ontheffing van deze voorwaarde kan *in bijzondere gevallen* alleen de Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij verleen.

In de *derde plaats* moet bij vervreemding vaststaan, dat de algemeene of bijzondere landbouwbedrijfsbelangen niet worden geschaad. Veel hangt, vooral in dit opzicht, nog af van de voor de pachtbureaux bindende algemeene richtlijnen, die de Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij bevoegd is te geven.

Hoewel in het besluit geen considerans wordt vermeld, is wel aannemelijk, dat de abnormaal sterke stijging van de grondprijzen in de laatste maanden tot deze maatregelen hebben geleid. Het was met die stijging een vreemde geschiedenis. Zij vond geen steun in stijging van de pachten, want deze waren op het peil van September 1939 vastgelegd. Ook een daling van den algemeenen rentevoet deed zich niet voor. De groote verhooging van de landprijzen kan derhalve alleen worden verklaard uit een sterke voorkeur voor het beleggen van kapitaal in grond, om zodoende vrijwaring te zoeken voor risico's, die elders blijkbaar worden gevreesd.

Alleen voor de boeren, die onder zware hypotheekrente uit de vorige hoogconjunctuur zuchtten, bracht deze onverwachte prijsstijging soulaas. Voor het overige leverde het den landbouw geen winst op. Misschien werd zelfs hier en daar een boer, die niet met financiële moeilijkheden zat, door de hooge winst verleid, zijn boerderij te verkoopen. Velen zullen het wel niet geweest zijn.

Voor een boer, die den grond als gebruiksobject noodig had, was de prijs veel te hoog en bestond het gevaar, dat hij zich in verhouding tot de reële waarde van den grond te hooge kosten op den hals haalde.

Sociaal-economisch was er geen enkel belang, dat prijsstijging van den grond eischte. Integendeel dreigden op de grondmarkt sterke speculatieve tendenzen te ontstaan, die tot verstoring van het economisch leven zouden kunnen leiden. Bovendien was het niet denkbeeldig, dat door de hogere landprijzen op verhooging van de pachten zou worden aangedrongen. Het vastzetten van de prijzen voor landbouwgronden past dan ook geheel in de prijzenpolitiek, die sedert September 1939 wordt gevolgd.

Het feit, dat de prijsontwikkeling van andere vaste goederen niet of minder sterk aan banden is gelegd³⁾, kan een aanwijzing zijn, dat ook andere motieven hun invloed hebben doen gelden. Uiteraard bestaat er een belangrijk verschil tusschen de landbouwgronden, die tot het productie-apparaat behooren en de bouwgronden en huizen, die meer in de consumptieve sfeer thuis behooren. De bepaling, dat als regel alleen een landgebruiker als verkrijger kan optreden, legt ook op de functie van den grond als productiemiddel nadruk.

In het Besluit van den 27sten November jl., herkennen wij de hoofdgedachte van de rapporten van de Commissies Cohen en Minderhoud. Alleen stond de Commissie Cohen huiverig tegenover het denkbeeld de pacht- en koopprijzen te *fiveeren* op het niveau van een bepaald tijdstip. Boven een algemeene vaststelling van koopprijzen heeft zij meer vertrouwen in een beoordeeling van ieder geval op zichzelf.

Conclusie.

De gevolgen van de nieuwe regeling kunnen op korten termijn vrij gemakkelijk worden bepaald.

De prijsstijging van landbouwgrond is door dit Besluit onmogelijk gemaakt. Dengenen, die met financieele moeilijkheden kampen, is nog een kans gegeven te profiteeren van hogere prijzen. Voor het overige is het koopen van grond uitsluitend voor de boeren gereserveerd.

Met de hooge prijzen van eenige weken geleden voor oogen, zullen waarschijnlijk niet veel eigenaren genegen zijn te verkoopen tegen prijzen, die in 1939 golden. De handel in landbouwgrond zal derhalve vrijwel stil komen te liggen, totdat met het kapitaal, belegd in land — berekend tegen de prijzen van 1939—, op ander terrein en tegen een even laag geacht risico van de hoofdsom een hooger rendement valt te behalen. De mate, waarin dan aankoop door boeren plaats vindt, zal hoofdzakelijk afhangen van de middelen, waarover deze dan beschikken. Voorshands mag dus niet worden verwacht, dat de wensch boerenland in boerenhand veel dichter bij zijn verwerkelijking zal komen. Wel wordt een verergering van de situatie in dit opzicht tegengegaan.

De bescherming van den hypothecairen credietnemer tegen eigen al te optimistische verwachtingen is in dit Besluit niet uitdrukkelijk geregeld. Misschien geeft de Secretaris-Generaal een bindende algemeene richtlijn aan de pachtbureaux om geen verklaring af te geven, als de verkrijger niet over voldoende eigen middelen beschikt.

Hoewel op grond van de algemeene of bijzondere landbouwbedrijfsbelangen de stichting van te kleine bedrijven door koop tegengegaan kan worden, is in dit Besluit klaarblijkelijk niet de overdracht door vererving geregeld.

Samenvattend, meenen wij te kunnen vaststellen, dat de praktische beteekenis van het Besluit van den 27sten November 1940 voorloopig hoofdzakelijk valt binnen het kader van de huidige algemeene prijzenpolitiek.

J. HORRING.

³⁾ Om de prijsstijging te remmen, is dezer dagen een belasting ingesteld op de winst, behaald door verkoop van vaste goederen. Bij een winst van meer dan f 3000.— wordt 50 pCt., en van f 1000.— tot f 3000.— 25 pCt. belasting geheven.

WONINGHUREN EN KOSTEN VAN WATERVERBRUIK.

In het artikel „Woningexploitatie en vaste lasten”¹⁾ werd aandacht gevraagd voor de zoogenaamde vaste lasten, welke in het bijzonder in de grootere gemeenten een belangrijken invloed uitoefenen op de exploitatiekosten van woningen. In dat artikel werden uitvoerige gegevens verwerkt met betrekking tot de grondbelasting, terwijl in een tweede artikel²⁾ de straatbelasting werd behandeld. In eerstgenoemd artikel werd ten aanzien van de kosten van het waterverbruik afzonderlijke behandeling in uitzicht gesteld.

In de aangehaalde publicatie van den Hoofdinspecteur van de Volkshuisvesting (jaarverslag over 1938) zijn gegevens verrat, waaruit blijkt, dat de kosten van het waterverbruik voor een arbeiderswoning door het geheele land nagenoeg gelijk zijn. In de gemeenten boven 30.000 inwoners waren zij gemiddeld f 15.—, in de gemeenten van 5000 tot 30.000 inwoners f 14,45, in de kleinere gemeenten gemiddeld f 14,90 per woning per jaar.

Zou men de gemeenten afzonderlijk bezien, dan zou men in de kleinere slechts geringe verschillen vinden, omdat deze in den regel aan een streekwaterleiding zijn aangesloten, zoodat de tarieven voor groote groepen van gemeenten gelijk zijn.

Bij de grootere gemeenten zijn de verschillen wat grooter. Enkele der grootste vertoonen de volgende cijfers:

Amsterdam	f 19,90	Arnhem	f 22,55
Rotterdam	f 13,80	Nijmegen	f 12,20
's-Gravenhage ..	f 11,85	Leiden	f 22,—
Utrecht	f 11,35	Dordrecht	f 13,20
Haarlem	f 11,30	Delft	f 10,90
Groningen	f 23,25	Schiedam	f 15,05
Eindhoven	f 13,35	Maastricht	f 14,—

De cijfers voor de overige gemeenten boven de 30.000 inwoners vertoonen een soortgelijk beeld. Het gemiddelde voor de geheele groep is juist f 15.—.

De plaatselijke verschillen behoeven intusschen niet parallel te loopen met de gemiddelde kosten van het water per m³, omdat de tarieven voor de verschillende klassen woningen kunnen verschillen. Een laag bedrag in bovenstaand staatje kan dus wijzen op een gunstig tarief voor arbeiderswoningen, terwijl een hoog bedrag het gevolg kan zijn van een minder gunstig tarief.

Dit is op treffende wijze gebleken bij een in 1934 ingesteld onderzoek naar de stijging van de kosten van het waterverbruik voor een arbeiderswoning sedert omstreeks 1914. Dit onderzoek had voor de zes grootste gemeenten het volgende resultaat.

	Kosten 1912—1914	Kosten 1932—1934	Percentage
Amsterdam ..	f 13,95	f 20,70	159 pCt.
Rotterdam ..	„ 8,—	„ 18,—	225 pCt.
's-Gravenhage ..	„ 7,50	„ 22,—	293 pCt.
Utrecht	„ 11,—	„ 11,—	100 pCt.
Haarlem	„ 7,50	„ 8,65	115 pCt.
Groningen ..	„ 4,—	„ 26,—	650 pCt.

De stijging in den loop van 20 jaar blijkt wel zeer ongelijkmatig te zijn. In *Utrecht* heeft in het geheel geen stijging plaats gehad. Dit wil intusschen niet zeggen, dat de kosten van het drinkwater niet gestegen zouden zijn. Er heeft echter een ingrijpende tariefsherziening plaats gehad, waarbij de woningen met hogere huurwaarde zwaarder en die met lage huurwaarde aanmerkelijk lichter zijn belast.

In *Groningen* heeft een zeer groote stijging plaats gevonden. Ook deze is een gevolg van een herziening der tarieven, maar dan in omgekeerden zin.

In *Amsterdam* zou de stijging hooger moeten zijn dan de bovengenoemde cijfers aangeven. Daar is echter in

¹⁾ E.-S.B. van 13 November 1940.

²⁾ E.-S.B. van 20 November 1940.

verband met de belangrijke stijging van de kosten van het waterverbruik van Rijkswegen de voorwaarde gesteld, dat bij woningwoningen voor een normale woning niet meer dan f 19,50 per jaar voor waterverbruik in rekening mag worden gebracht. De rest wordt door de gemeente in den vorm van een bijdrage bijgepast. Deze waterleidingbijdragen beloopt thans gezamenlijk circa f 30.000 per jaar.

Een normaal beeld vertoonen *Rotterdam* en *'s-Gravenhage*, waar de kosten per woning van onderscheidenlijk f 8,— en f 7,50 tot f 18,— en f 22,— zijn gestegen.

De kosten van het waterverbruik in twee grote gemeenten.

Ten einde een inzicht te geven in de wijze, waarop de kosten van het water worden bepaald, zal thans een overzicht worden gegeven van de bedrijfskosten te *Amsterdam* en *'s-Gravenhage*, de groote gemeenten, die ook voor de grond- en de straatbelasting als voorwerp van vergelijking hebben gediend.

Amsterdam

Tabel I

Lasten	1915	1932	1939
Rente	f 495.130,03	f 1.025.959,37	f 753.392,—
Afschrijvingen ..	„ 467.523,64	„ 1.092.149,61	„ 931.669,—
Onderhoudskosten ..	„ 134.873,34	„ 320.470,05	„ 269.700,—
Andere kosten ..	„ 805.239,86	„ 1.812.911,95	„ 1.468.313,—
Batig saldo	„ 654.706,71	„ 2.127.271,03	„ 3.447.426,—
Totaal	f 2.557.473,58	f 6.378.762,01	f 6.870.500,—
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	249	269
Uitgekeerd aan gemeente	f 654.706,71	f 2.127.271,03	f 3.447.426,—
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	325	526
Aantal m ³ opgepompt water ..	23.368.329	33.305.346	pl.m. 38.000.00
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	143	161
Bedrijfsopbrengst per m ³	10,9 cent	19,1 cent	18,1 cent
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	174	167
Uitkeering gemeente per m ³	2,8 cent	6,4 cent	9 cent
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	227	326

's-Gravenhage

Tabel II

Lasten	1914	1932	1939
Rente	f 171.700,82	f 434.410,68	f 325.207,72
Afschrijvingen ..	„ 177.867,60	„ 457.158,59	„ 414.760,82
Onderhoudskosten ..	„ 59.634,98	„ 100.949,89	„ 105.484,46
Andere kosten ..	„ 292.845,03	„ 1.082.222,42	„ 929.274,04
Vergoeding a. d. gemeente (retributie)	„ 325.706,—	„ 579.257,—	„ 640.691,—
Batig saldo	„ 250.522,62	„ 484.718,91	„ 836.979,18
Totaal bedrijfsontvangsten	f 1.278.277,05	f 3.084.717,49	f 3.252.397,22
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	242	255
Totale uitkeering a. d. gemeente	f 576.228,62	f 1.063.975,91	f 1.477.670,18
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	185	256
Aantal m ³ opgepompt water ..	8.754.000	12.059.000	12.501.000
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	138	143
Bedrijfsopbrengst per m ³	14,6 cent	25,6 cent	26,1 cent
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	176	178
Uitkeering gemeente per m ³	6,6 cent	8,8 cent	11,8 cent
<i>Indexcijfers idem..</i>	100	134	179

In tabel I zijn enkele cijfers vervat omtrent de Amsterdamsche waterleiding over de jaren 1915, 1932 en 1939 en in tabel II de overeenkomstige cijfers voor de waterleiding van 's-Gravenhage over de jaren 1914, 1932 en 1939.

In beide tabellen zijn (vet-gedrukt) indexcijfers gegeven, waarbij de kosten voor onderscheidenlijk 1915 en 1914 op 100 zijn gesteld. Uit deze cijfers blijkt, dat de hoeveelheid opgepompt water in Amsterdam iets sneller is gestegen dan in 's-Gravenhage. Dienovereenkomstig zijn ook de totale bedrijfsontvangsten iets meer gestegen. De stijging van deze ontvangsten is evenwel belangrijker sneller gegaan dan die van de productiecapaciteit.

Een ander beeld vertoonen de uitkeeringen aan de gemeente. Hierbij moet worden opgemerkt, dat te 's-Gravenhage het waterleidingbedrijf aan de gemeente een uit-

keering doet voor het gebruik van de straten voor de buizenleiding. Deze uitkeering bedraagt f 1,— per jaar en per strekkende meter buis. In de tabel is deze uitkeering samengevoegd met het batig saldo. In Amsterdam wordt eenvoudig het batig saldo aan de gemeente uitgekeerd; in 1936 is hieraan zelfs f 1.000.000.— en in 1937 f 100.000.— uit de reserve toegevoegd ³⁾.

In procenten van 1914, resp. 1915 uitgedrukt, vertoonen de uitkeeringen aan de gemeente een enorme stijging. Voor een juiste vergelijking moet rekening worden gehouden met de gestegen waterproductie, d.w.z., dat de kosten moeten worden gedeeld door het aantal m³ opgepompt water. Dit is in het laatste deel van de tabellen geschied.

Uit de cijfers in den voorlaatsten (vet-gedrukten) regel blijkt, dat de ontvangsten van het bedrijf per m³ voor beide gemeenten voor de beide jaren 1932 en 1939, ondanks de zeer verschillende omstandigheden, vrijwel gelijk zijn. De indexcijfers liggen tusschen 167 en 178.

In 's-Gravenhage blijkt in 1939 de uitkeering aan de gemeente per m³ water evenveel te zijn gestegen als de bedrijfsontvangsten (indexcijfers 179 en 178). In Amsterdam echter is het indexcijfer voor dezelfde uitkeeringen aan de gemeente voor 1939 ongeveer het dubbele van dat voor de bedrijfsinkomsten (326 en 167). Dit wil zeggen, dat — rekening houdend met de toegenomen productie — de uitkeeringen aan de gemeente veel sneller zijn gestegen dan de bedrijfsontvangsten, of, m.a.w., dat een steeds grooter deel van deze ontvangsten in de gemeentekas vloeit. Dit is een reden om de bedrijfsresultaten van de Amsterdamsche waterleiding nog wat nader te bezien.

De bedrijfsresultaten van Amsterdam.

In tabel III (bovenaan blz. 778) zijn de uitkomsten van het Amsterdamsche waterleidingbedrijf vervat voor de jaren 1915, 1919 en 1929 tot en met 1940 (begroting). Achtereenvolgens zijn vermeld de bedrijfsontvangsten, de aan de gemeente uitgekeerde batige saldi en de productie van water.

In de rubriek indexcijfers zijn achtereenvolgens dezelfde gegevens vermeld. Deze drie kolommen vertoonen alle een gestadige stijging, waarbij het de aandacht trekt, dat het indexcijfer voor de hoeveelheid opgepompt water het minst is gestegen (tot 163). Groter is de stijging van de bedrijfsontvangsten (tot 276), hetgeen mede verband houdt met de stijging van het algemeene kostenpeil boven dat van 1915. Het sterkst is gestegen de uitkeering aan de gemeente (tot 564).

Voor het verkrijgen van een duidelijk beeld moeten de cijfers van de beide laatste kolommen weer gedeeld worden door het indexcijfer voor de opgepompte hoeveelheid water. Doet men dit, dan blijkt, dat het indexcijfer voor de bedrijfsontvangsten in 1919 op 169 is gekomen en met zeer kleine schommelingen, die zich bewegen tusschen 166 en 182, thans nog op 169 staat. Aangezien aangenomen mag worden, dat met de uitbreiding van de bedrijfs capaciteit de productiekosten gedaald zijn, wijst dit reeds op een stijging van de uitkeering aan de gemeente. Men heeft de opbrengst per m³ water gedurende meer dan 20 jaar vrijwel constant gehouden en de stijgende winst uitgekeerd aan de gemeente.

Dit laatste blijkt uit het indexcijfer voor de uitkeering aan de gemeente per m³ water. Dit vertoont een regelmatige stijging, soms met tientallen punten tegelijk. In 1940 blijkt per m³ water 3½ maal zooveel winst aan de gemeente te worden uitgekeerd dan in 1915.

³⁾ Deze reserve was reeds jaren geleden gevormd. In 1926 bedroeg zij f 1.130.560,— en sindsdien heeft zij zich ongeveer op hetzelfde bedrag gehandhaafd. Eind 1935 was zij nog f 1.104.156,— eind 1936 f 1.073.375,— en eind 1937 f 1.147.777,—, zoodat zij practisch is opgebruikt voor den gewonen dienst der gemeente.

Amsterdam

Indexcijfers: 1915 = 100.

Tabel III

Jaar	Totale bedrijfsontvangsten (1)	Uitkeering aan de gemeente (2)	Aantal m ³ opgepompt water	Totale bedrijfsontvangsten	Uitkeering aan gemeente	Hoeveelheid opgepompt water	Bedrijfsontvangsten per m ³ water	Uitkeering aan gemeente per m ³ water	Percentage der bedrijfsresultaten, uitgekeerd a/d gemeente
1915	f 2.557.473,58	f 654.706,71	23.368.229	100	100	100	100	100	25,5
1919	„ 4.026.857,85	„ 1.189.948,56	21.725.721	157	182	93	169	196	29,6
1929	„ 5.851.136,01	„ 1.650.000,—	31.387.624	229	253	134	171	189	28,2
1930	„ 6.124.179,37	„ 1.882.478,47	31.551.813	240	288	135	178	213	30,8
1931	„ 6.258.288,02	„ 1.945.357,01	31.575.091	245	298	135	182	221	31,2
1932	„ 6.378.762,01	„ 2.127.271,03	33.305.346	249	325	143	174	227	33,4
1933	„ 6.434.652,43	„ 2.363.959,48	35.320.750	252	362	151	167	240	36,8
1934	„ 6.578.084,93	„ 2.746.913,88	35.509.946	257	419	152	169	276	41,8
1935	„ 6.648.829,02	„ 3.007.019,07	35.781.351	260	459	154	169	298	45,2
1936	„ 6.695.731,35	„ 3.263.233,27	36.597.413	262	498	157	167	318	48,7
1937	„ 6.695.820,74	„ 3.304.495,57	36.955.077	261	504	158	166	319	49,5
1938	„ 6.943.888,53	„ 3.496.727,58	plm 37.200.000	271	534	159	171	336	50,2
1939	„ 6.870.500,—	„ 3.447.426,—	plm 37.600.000	269	526	161	167	326	50,2
1940	„ 7.064.500,—	„ 3.693.946,—	plm 38.000.000	276	564	163	169	346	52,2

Nog interessanter is de laatste kolom, welke het aandeel van de bedrijfsuitkomsten aangeeft, dat aan de gemeente wordt uitgekeerd. Ook dit vertoont een regelmatige stijging tot boven 50 pCt. Globaal kan worden gezegd, dat van de ontvangsten in 1915 een vierde deel in de gemeentekas vloeide en thans ruim de helft.

Van de opbrengst van het water komt dus nog niet de helft aan het bedrijf ten goede. Het overige dient tot stijving van de gewone inkomsten der gemeente.

Zonder in te gaan op de principieele kwestie, of een gemeentebedrijf winst mag maken — wij meenen, dat levering tegen den kostprijs niet mag worden verlangd — en eveneens zonder beschouwingen te houden over de financiële werking der gemeentebedrijven, die steeds zorgelijker wordt — de begroting voor 1941 vertoont een tekort van f 26½ miljoen — mag toch wel de vraag worden gesteld, of hier niet een wanverhouding bestaat.

Een bedrijf, dat meer dan de helft van zijn inkomsten als winst aan de gemeente uitkeert, vertoont wel een hoogst eigenaardig beeld. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken, dat de huizenexploitanten, die door de waardedaling en huurdaling van de jaren na 1931 groote moeilijkheden hebben ondervonden, ook hun bezwaren tegen de waterleidingtarieven hebben kenbaar gemaakt en op verlaging hebben aangedrongen.

De waterleidingtarieven elders.

Zoals in den aanhef werd vermeld, heeft het onderzoek naar de exploitatie-uitgaven der Woningwetwoningen uitgewezen, dat de kosten van het waterverbruik vrijwel in alle gemeenten nagenoeg dezelfde zijn. De tarieven zijn dus in de stad en op het platteland ongeveer gelijk.

De bedrijfskosten zijn op het land belangrijker hooger dan in de stad. De veel grootere lengte der buisleidingen en de verspreide ligging der woningen maken de bedrijfsuitgaven hoog. Bij tal van plattelandswaterleidingen, de zgn. streekwaterleidingen, is het slechts met de uiterste moeite mogelijk, een rendabele exploitatie te verkrijgen. Kleine gemeenten moeten tot medewerking worden genoopt, waartoe de Woningwet de mogelijkheid opent. De gemeenten toch kunnen worden gedwongen, een bepaling in de bouwverordening op te nemen, waarbij alle woningen, die binnen zekeren afstand van een hoofdbuis zijn gelegen, tot aansluiting worden verplicht. Op deze wijze is het mogelijk gebleken, groote gebieden van een waterleiding te voorzien. Van de landen van Europa staat ons land in dit opzicht ongetwijfeld aan de spits. De gestadige propaganda van het Rijksinstituut voor Drinkwatervoorziening heeft hier nuttig werk gedaan.

Er zijn intusschen nog groote gebieden onverzorgd, maar de gemeenten zijn hier nog minder tot deelneming in staat en de bebouwing is nog meer verspreid, zoodat een renderend bedrijf nog moeilijker te bereiken is.

Conclusie.

Wanneer wij het geheele gebied der drinkwatervoorziening in Nederland overzien, dan merken wij in de eerste plaats op de waterleidingbedrijven der dichtbebouwde groote gemeenten, welke een goede winst opleveren. Amsterdam is hiervan wel het meest sprekende voorbeeld.

Daarna volgen de gemeentelijke waterleidingen in de kleinere bevolkingscomplexen, waaromtrent ons thans geen gegevens ten dienste staan, doch waarvan ook zonder dat kan worden aangenomen, dat de winsten — ook per geleverde eenheid water — aanmerkelijk kleiner zijn.

Ten slotte zijn er de streekwaterleidingen, die groepen van gemeenten verzorgen, en waaronder er enkele zijn, die maar ternauwernood de bedrijfsuitgaven kunnen dekken.

Bij al deze waterleidingen bleken de kosten van het waterverbruik voor een arbeiderswoning gemiddeld op f 15,— per jaar te komen. De tarieven zullen dus vermoedelijk niet veel uiteenloopen.

De winsten loopen echter wel uiteen in verband met den aard van het verzorgingsgebied.

De hoogere winsten zoowel in totaal als per geleverde eenheid, welke de groote gemeenten uit hun waterleidingbedrijf genieten, ontstaan niet, omdat de verkooptarieven voor het geleverde water zooveel hooger zijn dan elders, maar eenvoudig, omdat andere waterleidingen onder ongunstiger voorwaarden moeten werken en dus hogere bedrijfskosten hebben.

Dit zou niet heelemaal behoeven op te gaan, omdat de verschillende waterleidingen elkander niet kunnen beconcurreren en theoretisch het geval zich dus laat denken, dat de groote stad een veel lager tarief zou hebben dan het platteland. In de praktijk echter vertoonden de tarieven dezelfde tendenz en leverden de waterleidingen, die onder de gunstigste voorwaarden werken, dus hooge winsten op.

Wat het doel van ons onderzoek betreft, de kosten van het waterverbruik als onderdeel van de woninghuur, schijnt er weinig kans, dat ten voordeele van de volkshuisvesting iets kan worden bereikt.

Afgezien nog van het feit, dat de groote gemeenten de winsten van de bedrijven op hun begroting niet kunnen missen, moet verwacht worden, dat de waterleidingtarieven overal in den lande dezelfde lijn zullen blijven volgen.

In de kleinere gemeenten kunnen zij niet worden verlaagd. In de groote is verlaging bezwaarlijk te verwachten.

Een gedachte moge aan het slot nog worden geuit. Er zijn nog streken, waar tengevolge van de geringe bevolkingsdichtheid een waterleiding niet-rendabel te maken is. Indien nu een deel van de winsten der waterleidingen in de dichtstbevolkte gebieden zou worden aangewend om in deze streken den aanleg en de exploitatie van een waterleiding mogelijk te maken, dan zou een grooter deel van ons land kunnen worden geholpen en zouden groote volksbelangen worden gediend.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

EENIGE VERKEERSCIJFERS VAN ROTTERDAM NA DE OORLOGSDAGEN.

§ 1. Inleiding.

De verwringing van het stadsleven van Rotterdam tengevolge van de verwoesting van de binnenstad was zeer groot.

Eenerzijds zocht het zakenleven in het „Oude Westen” nieuw pied-à-terre, anderzijds werd de puinstad zelve het werkterrein van duizenden menschen (begin Augustus ruim 17.000!), die of reeds werkloos waren of tengevolge van de verwoesting werkloos waren geworden.

Aanvankelijk was de puinstad afgesloten voor het verkeer en was het slechts langs twee punten mogelijk om verbinding te hebben tusschen het Westen en het Oude Westen — voorloopig het nieuwe centrum — eenerzijds en het Noorden, Oosten en Zuiden van de stad anderzijds. Trams reden er niet; enkele busdiensten moesten de verbinding tusschen West en Zuid onderhouden. Het treinverkeer was immers niet mogelijk tusschen het D.P. station en Rotterdam-Zuid. Het autoverkeer was slechts op speciale machtiging en dan nog slechts bij dringende noodzaak toegestaan. Het wielrijdersverkeer werd verboden beoosten de lijn Heemraadssingel—Pieter de Hoohweg en benoorden de Maas. Het voetgangersverkeer moest speciaal in de getroffen stadsdeelen tot het uiterste worden beperkt (verordening van 17 Mei 1940).

Wie de verkeersdrukte direct na de oorlogsdagen in Rotterdam heeft kunnen gadeslaan, zal versteld hebben gestaan over het enorme aantal menschen, dat zich in het bijzonder op de spitsuren moest wringen langs de Nieuwe Leuvebrug en door de tunnel onder de spoorlijn bij de Henegouwerlaan—Beukelsdijk. Zoo groot was dit aantal, dat, hoewel men aanvankelijk meende de wielrijders uit de tunnel te moeten houden, men al spoedig begreep, dat omgekeerd juist het wielrijders- en voetgangersverkeer daar moest worden toegelaten, terwijl men het autoverkeer (evenals het verkeer met paardentraction en het handwagenvoer) met ingang van 25 Mei via de tunnel verbood. De bestuurders van motorrijtuigen (en de andere genoemde voertuigen) moesten zich langs de Vroeselaan, Kanaalweg, Abraham van Stolkweg en de Aelbrechtskade van en naar de stad begeven.

Hoewel na 26 Mei de diverse stadsdeelen voorzoover mogelijk weer door tramlijnen met elkaar verbonden werden, was, doordat het autoverkeer door de benzinerestictie-maatregelen sterk verminderd was, het verkeersbeeld van de stad dermate vereenvoudigd en samengeperst, dat het weinig moeite scheen te kosten om de „spanning” tusschen de gespaard gebleven stadsdeelen te meten. Daarom werd het verkeer geteld op Dinsdag 11 Juni en op Donderdag 13 Juni. Op Dinsdag zou aanvankelijk geteld worden op een 6-tal punten, t.w. drie aan de Zuidzijde van de puinstad, nl. Nieuwe Leuvebrug, Bolwerk—Koningsbrug en Willemsbrug, en drie aan de Noordzijde, nl. Beukelsdijk, Noorderbrug en Zaagmolenbrug.

Om het verkeer door de Beukelsdijktunnel te ontlasten, werd evenwel een betere verkeersregeling doorgevoerd, ingaande Maandag 10 Juni, waarbij het verkeer West—Oost van 8—18 uur zou worden geleid over Aert van Nesstraat—Coolsingel—Hofplein—Pompenburgsingel—Jonkerfransstraat—Crooswijksche kade en dat in de richting Oost—West langs Noorderbrug—Noordplein—Hofdijk—Stroooveer—Hofplein—Coolsingel—Kruiskade. Daarom moesten voor de telling op 11 Juni nog twee telpunten worden ingeschakeld, nl. Aert van Nesstraat en Kruiskade, ieder met éénrichtingsverkeer. Ook het verkeer door de Jonkerfransstraat werd geteld.

Uit de verzamelde cijfers blijkt nu allereerst, dat het beginuur te laat en het moment van eindigen te vroeg gekozen was. (Geteld werd van 8—10, 12—14 en 16—18 uur). Daar kwam nog bij, dat, hoewel de telpunten zoodanig gekozen waren, dat zij nagenoeg al het verkeer langs de officieel opengestelde wegen van het eene stads-

deel naar het andere moesten kunnen registreeren, er toch nog zooveel „lekken” waren langs niet officieel opengestelde wegen, dat de verkregen cijfers, vooral voor de secundaire punten, niet meer representatief te achten waren.

Verder was door bijzondere omstandigheden, b.v. de op het Noordplein gehouden weekmarkt, voor het telpunt Noorderbrug plaatselijk een volkomen scheef beeld verkregen van de verkeersdrukte.

Is dus de oorspronkelijke opzet, het meten van de spanningen tusschen de verschillende stadsdeelen, niet geheel verwezenlijkt kunnen worden¹⁾, daarentegen kon wel een beeld verkregen worden van het verkeer langs de twee voornaamste punten, nl. de Beukelsdijktunnel en de Willemsbrug. Het verkeer door de Beukelsdijktunnel was door de bovenvermelde verkeersregeling reeds op den eersten dag van telling van zijn „tijdelijke” abnormaliteit ontdaan, terwijl op beide punten het verkeer nog eens geteld werd op Donderdag 13 Juni (van 7—19 uur). Bovendien werd een maand later op beide punten de „ochtendtop” alleen nog eens geteld (voor de Beukelsdijktunnel op Dinsdag 9 Juli, voor de Willemsbrug op Woensdag 10 Juli). Door vergelijking van al deze gegevens kon voor de genoemde punten een beeld worden verkregen, dat vrij juist den toestand weergeeft van het verkeer, zooals dat, behoudens bijzondere omstandigheden, wellicht in de naaste toekomst zal blijven. De binnenstad is immers niet in een maand of wat herbouwd en dus zal met de door de bijzondere omstandigheden ontstane wijziging van verkeerssamenstelling en intensiteit — semi-permanente verplaatsing van menschen, industrieele bedrijven, winkelbedrijven, kantoren, . . . in een woord van het zwaartepunt der stad — voorloopig wel gerekend moeten worden.

De winkelwijk Blijdorp zal het tunnelverkeer eenerzijds verzwakken, anderzijds versterken. De voormalige en de huidige verkeersverhoudingen in de Beukelsdijktunnel zijn door de stedelijke overheid steeds te zeer onderschat. De verbindingen met bussen zijn steeds onvoldoende geweest. En het feit, dat zelfs in de naaste toekomst geen tramlijn door de tunnel verbinding zal geven tusschen de dichtbevolkte woonwijken en het bedrijfskwartier in het Oude Westen en aan de rivier, geeft reden tot ongerustheid. Het is onjuist om dit verkeer kunstmatig te dwingen langs radiale richtingen het centrum der stad te zoeken en weder te verlaten.

§ 2. Getelde categorieën: Organisatie der telling; weersomstandigheden.

De beperking van het autoverkeer door de verordening van 15 Mei (oranje kaarten), de daarop gevolgde strengere toepassing daarvan per 1 Juni (groene kaarten) en tenslotte de nog geldende rigoureuze restrictie van 1 Juli (driehoekige kaarten) hebben tot gevolg, dat voetgangers en wielrijders de typische verkeersdrukte veroorzaken. Daarom zijn alleen deze categorieën geteld. Al het andere verkeer werd buiten beschouwing gelaten.

Op 11 en 13 Juni onderhield bus R van de R.E.T. een busdienst van Stieltjesplein naar Westzeedijk; Dinsdag 9 Juli reed bus H door de tunnel op het traject Bergweg—Boschpolderplein; Woensdag 10 Juli onderhielden de tramlijnen 2 (traject Charlois—Station D.P.), 3 (traject Groene Zoom—Station D.P.) en 9 (traject Hilleweg—Vierambachtstraat) de verbinding tusschen Zuid en Noord via de Willemsbrug. Hoewel de directie der R.E.T. zoo welwillend was een schatting te maken van het aantal vervoerde passagiers op al deze dagen, waren de cijfers echter te globaal om een aanvullend beeld te geven.

Ook van het Havenbedrijf der Gemeente Rotterdam werd een zeer globale schatting van het vervoer over de gemeentelijke veren op 11 en 13 Juni verkregen. Daar-

¹⁾ De gegevens liggen voor belangstellenden ter inzage op het Economisch-Geografisch Instituut der Nederlandse Economische Hoogeschool.

om werd met welwillende toestemming van den Havenmeester op 10 Juli ook het verkeer via de veren in de telling betrokken.

Geteld werd op Dinsdag 11 Juni en Donderdag 13 Juni met de toegewijde hulp van een aantal onder-officieren en soldaten van de genie, van eenige medewerkers van het Nederlandsch Economisch Instituut en van een aantal studenten. Op Dinsdag 9 Juli en Woensdag 10 Juli waren het wederom de medewerkers van het Nederlandsch Economisch Instituut en eenige studenten, ditmaal echter geassisteerd door een aantal leerlingen van het Erasmiaansch Gymnasium onder leiding van den heer Dr. H. J. van Zuylen, die de tellingen verrichtten.

De weersomstandigheden waren op de diverse dagen als volgt:

Centrum	427
Oost	1.010
Noord	3.838
Zuid	7.417
West	4.573
Totaal	17.265

Voor het punt Willemsbrug is dit dus aanvankelijk een zeer belangrijke component van het verkeer geweest. Het aantal puinruimers is echter sindsdien zeer afgenomen en dit heeft het verkeer over de Willemsbrug sterk doen achteruitgaan. In de laatste maanden, vooral sinds September, verminderde het aantal puinruimers, blijkens het hier volgende staatje, vrij snel.

	temperatuur in °C			bevolking in graden (schaal 1—10)			neerslag in mm
	8 u.	14 u.	19 u.	8 u.	14 u.	19 u.	
Dinsdag 11 Juni	16.2	22.0	20.0	10	2	8	0
Donderdag 13 Juni ..	13.4	13.6	13.2	10	10	10	zie opmerking
Dinsdag 9 Juli	14.0	20.6	21.0	10	4	3	0 (mist)
Woensdag 10 Juli ..	18.6	25.0	23.6	10	3	4	0

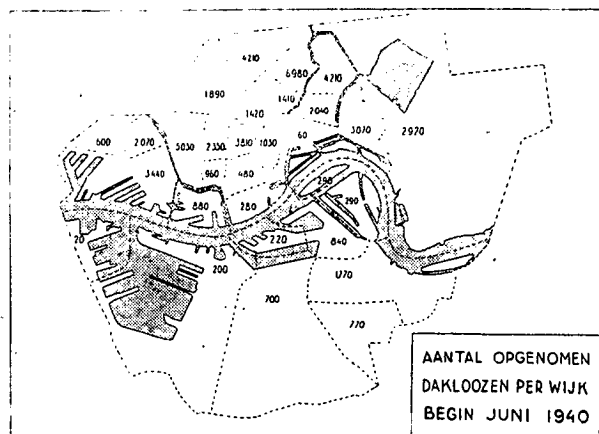
Opmerking. Betreffende den regenval op Donderdag 13 Juni kan worden opgemerkt, dat deze zeer groot is geweest, hetgeen blijkt uit de volgende cijfers:

uur	neerslag in mm	uur	neerslag in mm
3½—5½	4	13½—15½	6
5½—7½	2	15½—17½	6
7½—9½	2	17½—19½	4
9½—11½	2	19½—21½	2,4
11½—13½	4	21½—3½	0,6
Totaal in de telperiode 7½—9½		24	

§ 3. Resultaten.

a). *Eenige gegevens omtrent factoren, die het verkeer mede bepaalden.*

1. Ten eerste de huisvesting van het groote aantal daklozen. Uit het volgende schetskaartje, waarop de aantallen der opgenomen daklozen in elke wijk zijn aangegeven, kan blijken, welke verkeersspanningen deze bevolkingsverschuivingen kunnen oproepen. Voor het punt Willemsbrug is dit van minder betekenis dan voor het telpunt van de Beukelsdijktunnel.

2. Een ander gegeven is het aantal puinruimers, dat in de binnenstad werkzaam was. Nagegaan werd, waar zich (begin Augustus) hun woonplaatsen bevonden. De verdeling over de stad blijkt uit de volgende tabel.

Aantal puinruimers werkzaam in de binnenstad:

27 Juli	17.698	21 Sept.	11.071
3 Aug.	17.864	28 Sept. ...	8.174
10 Aug.	17.790	5 Oct.	7.115
17 Aug.	17.726	12 Oct.	6.122
24 Aug.	16.575	17 Oct.	5.073
31 Aug.	15.425	24 Oct.	4.075
7 Sept.	14.630	29 Oct.	3.795
14 Sept.	13.671		

b) *Eenige verkeerscijfers voor de Beukelsdijktunnel en de Willemsbrug.*

In doorsnee blijkt het verkeer door den zwaren regenval op 13 Juni met ongeveer 30 pCt. verminderd te zijn. Sinds dien datum is het tunnelverkeer (gemeten aan den ochtendtop op 9 Juli) achteruitgegaan, hetgeen verband kan houden met beter bus- en tramvervoer en met de iets meer normale omstandigheden, nl. door het openstellen van wegen naar de binnenstad ter ontlasting van het tunnelverkeer. Het verkeer over de Willemsbrug is sinds 13 Juni zelfs iets toegenomen. In feite echter is het verkeer afgenomen zoowel over de Willemsbrug als door de Beukelsdijktunnel (bij dit laatste punt in sterkere mate dan uit de cijfers — zie tabel bovenaan blz. 781 — blijkt), aangezien 13 Juni een regendag was en 9 en 10 Juli droog weer hadden.

c) *Het verloop van het verkeer door de Tunnel.*

Het totale verkeer bleek na 8½ uur zeer snel toe te nemen en na 9 uur weer even snel af te nemen. Omdat op 11 Juni eerst om 8 uur begonnen werd met tellen, kan de „aanloop” vóór dien tijd niet geheel worden gemeten. Vergelijken we echter de resultaten der 3 dagen, dan blijkt er tusschen 8 uur en 8.15 een kleine inzinking te zijn na een aanvankelijk regelmatig grooter wordende verkeersdrukte. Om 9 uur daalt de verkeersdrukte plotseling zeer snel; om 9½ uur blijkt het verkeer weer toe te nemen.

Grafiek 1 (zie blz. 781) geeft een voorstelling van het verkeersverloop van 13 Juni, waarop den geheelen dag werd geteld. Het geeft het typisch beeld van een „slingerbeweging”, hetgeen er op wijst, dat het meerendeels dezelfde personen zijn, die zich 's morgens van Noord naar Zuid en 's avonds van Zuid naar Noord (of omgekeerd) begeven. Zelfs voor de middaguren valt dit, zij het op kleinere schaal, waar te nemen. (Koffiedrinken; deze personen passeeren dus 4 × per dag de tunnel).

Het feit, dat het verkeer na 9 uur vooral in de richting N-Z sterk vermindert, is een aanwijzing, dat het hier meerendeels lieden betreft, die op weg zijn van hun woning naar hun werk (kantoor, winkel, school). De betrekkingen tusschen deze woonwijk en de werkwijk zijn toegenomen.

TUNNEL.

Dinsdag 11 Juni.

	8—10	12—2	4—6
Voetgangers N-Z	3.590	2.920	3.740
Voetgangers Z-N	2.000	2.770	3.840
Rijwielen N-Z	7.510	5.760	6.030
Rijwielen Z-N	4.570	6.370	9.140
Totaal	17.670	17.820	22.750

Donderdag 13 Juni.

	8—10	12—2	4—6	Dagtotaal 7—19 u.
Voetgangers N-Z	3.060	1.980	1.760	11.280
Voetgangers Z-N	1.590	2.570	2.830	12.060
Rijwielen N-Z	5.960	3.610	3.890	21.320
Rijwielen Z-N	3.570	4.180	5.870	22.570
Totaal	14.180	12.340	14.350	67.230
vermindering t.o.v. 11 Juni	19.8 pCt.	30.8 pCt.	36.9 pCt.	

Dinsdag 9 Juli (en Donderdag 13 Juni).

	8—10	7—10 uur	
	Dinsdag 9 Juli	Donderdag 13 Juni	Dinsdag 9 Juli
Voetgangers N-Z	2.414	3.680	2.906
Voetgangers Z-N	1.419	2.440	2.182
Rijwielen N-Z	5.443	7.800	7.076
Rijwielen Z-N	3.682	5.620	5.392
Totaal	12.958	19.540	17.556
vermindering t.o.v. 13 Juni	8.6 pCt.		10.2 pCt.

WILLEMSBRUC.

Dinsdag 11 Juni.

	8—10	12—2	4—6
Voetgangers N-Z	610	1.160	2.030
Voetgangers Z-N	1.520	900	840
Rijwielen N-Z	2.560	3.290	9.380
Rijwielen Z-N	6.400	3.070	4.310
Totaal	11.090	8.420	16.560

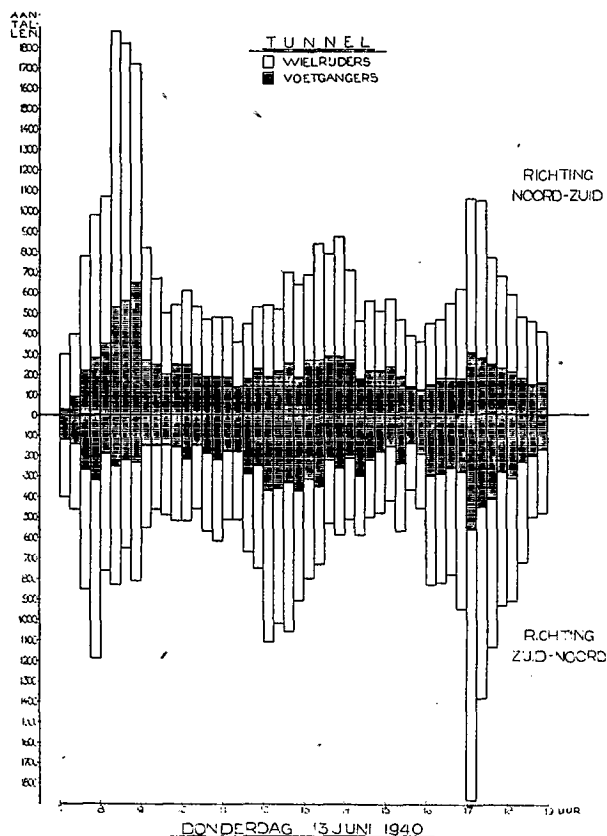
Donderdag 13 Juni.

	8—10	12—2	4—6	Dagtotaal 7½—19 u.
Voetgangers N-Z	490	620	1.160	5.090
Voetgangers Z-N	930	710	1.000	5.810
Rijwielen N-Z	2.410	2.100	6.240	21.090
Rijwielen Z-N	5.390	2.020	2.730	20.360
Totaal	9.220	5.450	11.130	52.350
vermindering t.o.v. 11 Juni	16.9 pCt.	35.3 pCt.	32.8 pCt.	

Woensdag 10 Juli (en Donderdag 13 Juni).

	8—10	7—10 uur	
	Woensdag 10 Juli	7½—10 Do. 13 Juni	7—10 Wo. 10 Juli
Voetgangers N-Z	445	670	619
Voetgangers Z-N	577	2.690	1.570
Rijwielen N-Z	3.256	3.560	4.689
Rijwielen Z-N	6.659	11.570	12.293
Totaal	10.937	18.490	19.171
vermeerdering t.o.v. 13 Juni	1.9 pCt.		3.7 pCt.

GRAFIEK I

doordat veel daklozen voorloepig onderdak hebben gevonden in het Noorden en tal van kantoren enz. zich in het Westen hebben gevestigd.

Het wielrijdersverkeer vormt den hoofdschotel ($\frac{2}{3}$ van het totaal op 13 Juni 7—19 uur; idem voor den morgentop van 7—10 uur op 13 Juni en op 9 Juli), hoewel niet in die mate als voor de Willemsbrug (waar het $\frac{4}{5}$ van het totale verkeer uitmaakt).

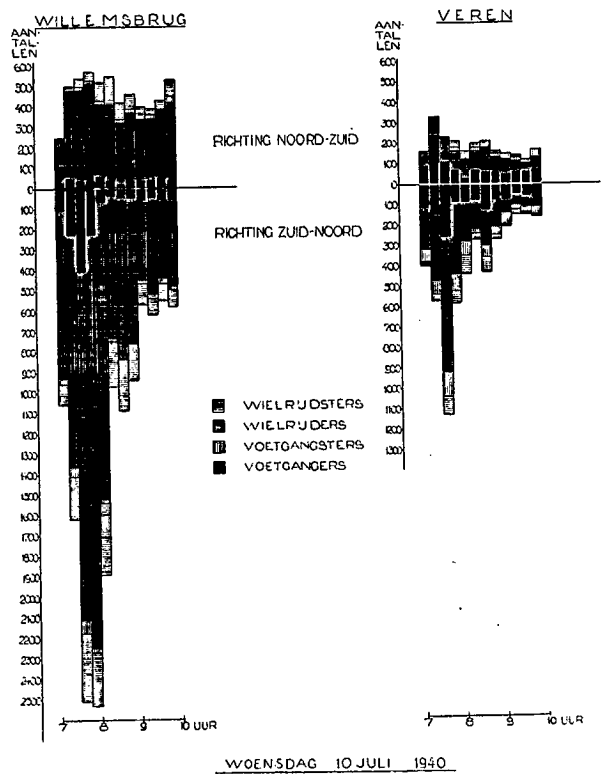
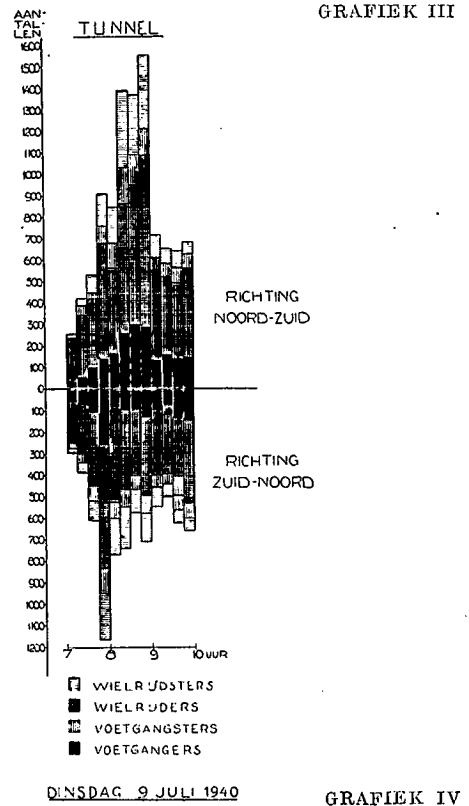
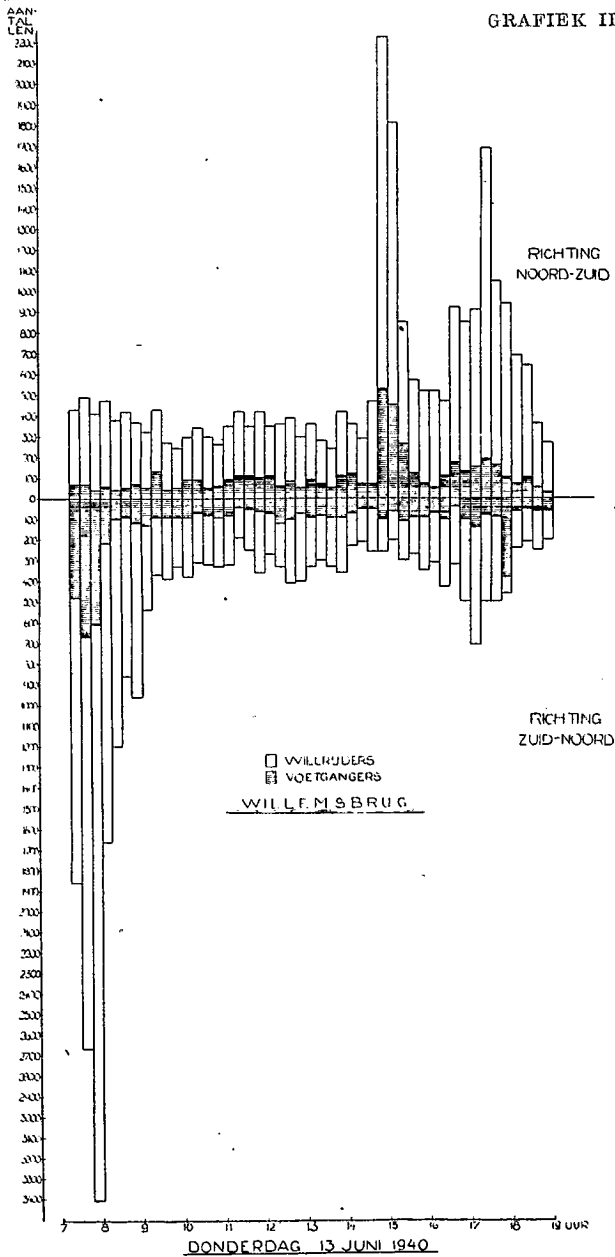
d) Het verloop van het verkeer over de Willemsbrug en over de veren.

Op Dinsdag 11 Juni reed bus R (Stieltjesplein—Westzeedijk) evenals op 13 Juni. Vooral op dezen laatsten dag (een regendag) zijn zeer veel personen per bus vervoerd (12.000 van 9—17 uur, volgens de schatting van de Directie der R.E.T.).

Het totale verkeer van voetgangers en fietsers bleek Dinsdag 13 Juni ruim 52000 personen te bedragen, hetgeen nog geen 80 pCt. van het tunnelverkeer was. De verkeersdrukte op de Willemsbrug was, vergeleken bij de vóór den oorlog bestaande verkeersdrukte, quantitatief „normaal” te noemen. Men kan zich dus een voorstelling maken van de geweldige drukte op de spitsuren in de nauwe Beukelsdijktunnel.

Voor ruim $\frac{4}{5}$ bestond het verkeer op de Willemsbrug uit fietsers. Grafiek 2 (zie blz. 782) geeft het verloop van het verkeer op 13 Juni in beide richtingen. Ook hier ziet men een „slingerbeweging”, maar niet in de middaguren. Hier valt de morgentop tusschen kwart voor 8 en 8 uur. Na 8 uur vermindert het verkeer snel. Het verkeer heeft bij dit punt een sterk uitgesproken éénrichtingskarakter.

Dat de puinruimers een zeer groot deel van het verkeer uitmaakten, blijkt uit den top van omstreeks 3 uur. De puinruimers mochten nl., vanwege den regen, dien dag vroeger naar huis gaan, zoodat het verkeer een volkomen abnormaal beeld vertoonde. Daarbij kwam nog, dat vele puinruimers bij het naar huis gaan op de puinauto's sprongen en dus

aan de waarneming ontsnapt.

Welke geweldige aantallen de brug overigens te verwerken had, moge blijken uit het feit, dat op 11 Juni in het laatste kwartier vóór 6 uur ongeveer 4400 personen de brug passeerden, d.i. bijna 300 per minuut!

Evenals op 9 Juli bij de tunnel werd op 10 Juli bij de Willemsbrug nagegaan, hoe de samenstelling van het verkeer was naar voetgangers en fietsers, mannen en vrouwen (grafieken 3 en 4). Nu blijkt, dat, in tegenstelling tot de Beukelsdijktunnel, niet alleen het fietsersverkeer hier verre overweegt, maar ook, dat, de mannen verre in de meerderheid zijn:

7—10 uur 's morgens	Wielrijders		Voetgangers		Richting	Totaal
	M.	V.	M.	V.		
Willemsbrug	11.190	2.232	1.390	321	Z-N	15.133
Tunnel	5.330	1.746	1.918	988	N-Z	9.982
Willemsbrug	4.201	691	475	176	N-Z	5.543
Tunnel	4.150	1.242	1.351	831	Z-N	7.574
Willemsbrug	15.391	2.923	1.865	497	Totaal	20.676
Tunnel	9.480	2.988	3.269	1.819		17.556

	Mannen	pCt.	Vrouwen	pCt.	Totaal
Willemsbrug	17.256	83,5	3.420	16,5	20.676
Tunnel	12.749	72,6	4.807	27,4	17.556
	Wielrijders	pCt.	Voetgangers	pCt.	Totaal
Willemsbrug	18.314	88,6	2.362	11,4	20.676
Tunnel	12.468	71,0	5.088	29,0	17.556
	Totaal	pCt.	Totaal	pCt.	Totaal
Willemsbrug	Z-N 15.133	73,2	N-Z 5.543	26,8	20.676
Tunnel	N-Z 9.982	56,9	Z-N 7.574	43,1	17.556

Nu is er nog een moeilijkheid, nl. dat men, teneinde de Willemsbrug te ontlasten, een gratis vervoer met de veren heeft ingesteld. Van 7 Juni tot 28 Augustus jl. (en dus ook

op 11 en 13 Juni en op 10 Juli) werd gratis vervoerd 's morgens van 7 tot 9 en 's avonds van 4 tot 6 en wel (in beide richtingen) op:

het veer Wilhelminakade—Leuvehaven } personen-
het veer Katendrecht—Veerkade } veer
het veer Katendrecht—Veerkade } wagenveer

Puinruimers hadden bovendien op vertoon van het stempelboekje of soortgelijk bewijs altijd gratis vervoer.

De schattingen, die het Gemeentelijk Havenbedrijf ons voor 11 en 13 Juni gaf, bleken te globaal. Daarom is op 10 Juli ook op de veren het verkeer geteld.

Uiteraard is het aantal voetgangers op de veren naar verhouding groot (zie grafiek 4); de veren hebben immers overwegend het karakter van lokale verbindingen.

Grafiek 5 toont deze lokale beteekenis van de veren duidelijk aan tegenover de meer algemeene verkeersfunctie van de Willemsbrug. Zij geeft het verkeer aan van 7 tot 10 uur 's morgens. De Willemsbrug had wel het leeuwenaandeel, nl. 75 pCt. van het verkeer tusschen beide oevers; zij had echter slechts 45 pCt. van het totaal der voetgangers.

e) Vergelijking met vroegere tellingen.

Cijfers van vroegere tellingen bij de Beukelsdijktunnel zijn ons niet bekend; wel van de Willemsbrug, en wel van tellingen in Juni 1937 en in Juni 1939. Over de verkeerscijfers van Juni 1939 over de Willemsbrug werd reeds geschreven ²⁾. Daarbij werd gewezen op de regelmaat en op het massale karakter van het rijwielverkeer. Destijds (Donderdag 15 Juni 1939) vond de uittocht van het gros der in-de-stad-werkenden plaats tusschen 7 en 9 uur.

Aan het einde van den werkdag ging precies hetzelfde aantal personen terug naar den „overkant". Dit uur (17—18 uur) was dan het drukste van den geheelen dag. Na de verwoesting van de binnenstad zien we iets dergelijks. Ook nu — Donderdag 13 Juni 1940, dus juist één jaar na de telling van den Gemeentelijken Technischen Dienst — ligt de morgentop voor de wielrijders tusschen 7 en 9 uur; alleen zijn de aantallen thans hooger.

7.15—9 uur

1937 (Donderdag 24 Juni) 8.320

1939 (Donderdag 15 Juni) 9.600

1940 (Donderdag 13 Juni) 10.340

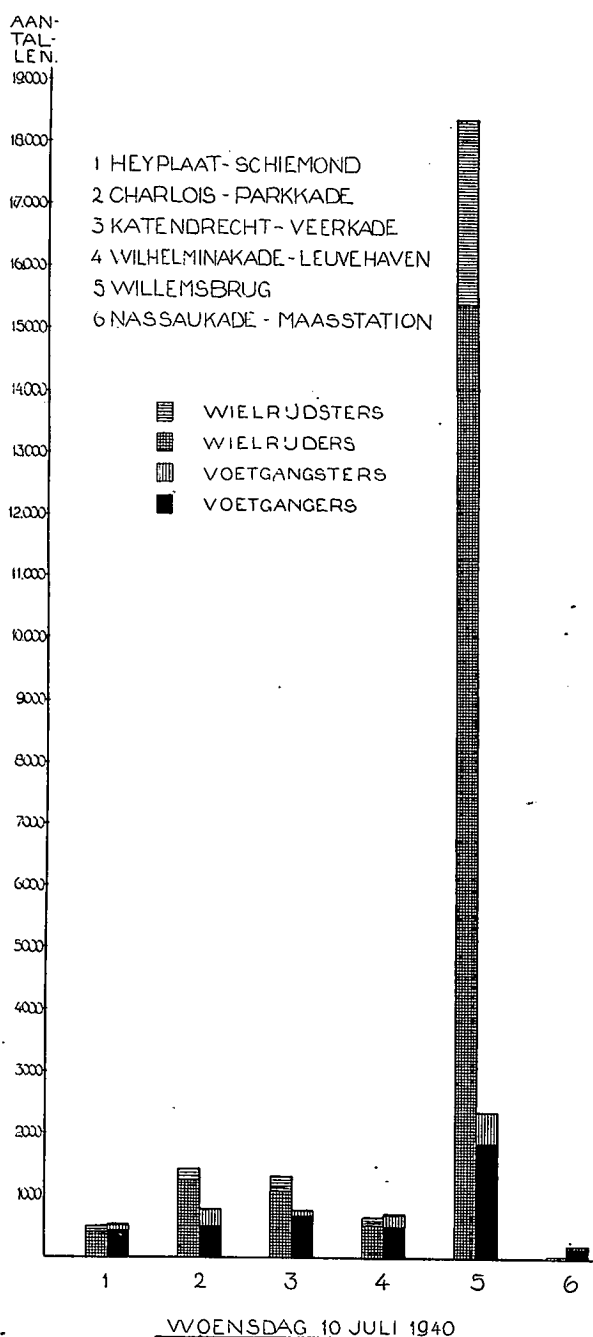
Aan het eind van den werkdag gaan de menschen weer terug; de top ligt tusschen 17 uur en ruim 18 uur.

Het merkwaardige is, dat, ondanks de ontzettende veranderingen in de binnenstad, het verkeersbeeld in de dagen van onze jongste telling, vergeleken met een jaar geleden, niet veel veranderd was, al waren het voor een deel andere categorieën van personen.

W. E. BOERMAN.
G. H. L. ZEEGERS.

²⁾ R(amaker), Het verkeer op de Willemsbrug. „De Maastunnel", Deel II, September 1939.

GRAFIEK V

GEWIJZIGDE BELASTINGDRUK DOOR DE INVOERING DER LOONBELASTING.

Voor de inkomsten uit een dienstbetrekking of een vroegere dienstbetrekking, genoten in den vorm van loon of pensioen, zal met ingang van 1 Januari 1941 de loonbelasting in de plaats treden van de bestaande inkomsten- en gemeentefondsbelastingen met inbegrip van alle op die belastingen geheven opcenten. Zij zal worden geheven over het loon, in welken vorm ook genoten, en haar tarief varieert eenerzijds naar de grootte van het looninkomen en anderzijds naar de categorie, waarin de werknemer op grond van zijn burgerlijken staat en het aantal kinderen, waarvoor hij aftrek geniet, is ingedeeld. Ook bij de inkomsten- en gemeentefondsbelastingen werd met deze de draagkracht bepalende factoren van den belastingplichtige rekening gehouden.

Dit stelde ons in staat een vergelijking te maken van het bedrag, dat een tot een bepaalde categorie behorende werknemer bij een zeker looninkomen in het belastingjaar 1940/1941 volgens het tarief der inkomsten- en gemeentefondsbelasting, inclusief alle opcenten, moest afstaan met het bedrag, dat door zijn werkgever bij eenzelfde jaarloon in het volgend kalenderjaar als belasting zal worden ingehouden. Dit laatste onder het voorbehoud, dat de loonbelasting, zoals zij in het Verordeningenblad van 14 December 1940 is gepubliceerd, ongewijzigd tot uitvoering zal komen en bovendien niet zal worden overtroffen door het bedrag, dat in 1941 door de nieuw in te stellen algemeene inkomstenbelasting van looninkomen zal worden geheven.

De loonbelasting heeft voor hen, die uitsluitend als werknemer inkomsten genieten, regionaal gelijkheid gebracht in den druk der belastingen naar het inkomen. Bij de inkomsten- en gemeentefondsbelastingen bestonden er in ons land belangrijke verschillen in belastingdruk per gemeente. Deze vloeiden voort uit verschillen in het aantal der provinciale (bij de inkomstenbelasting) en der gemeentelijke opcenten (bij de gemeentefondsbelasting), terwijl bovendien de klasse, waarin de gemeente fiscaal gerangschikt was, invloed uitoefende op de hoogte der belasting. Om die reden moesten wij ons bij de vergelijking van den belastingdruk tot een aantal gemeenten beperken. Wij kozen hiertoe de gemeenten Amsterdam ¹⁾, Rotterdam ²⁾, De Bilt, Wassenaar en Emmen. Amsterdam en Rotterdam kozen wij als groote werksteden, De Bilt en Wassenaar als forensengemeenten en Emmen als landbouwcentrum.

Bovendien treden Emmen en Wassenaar hierbij op als uitersten, nl. als gemeenten met den zwaarsten en den lichtsten belastingdruk.

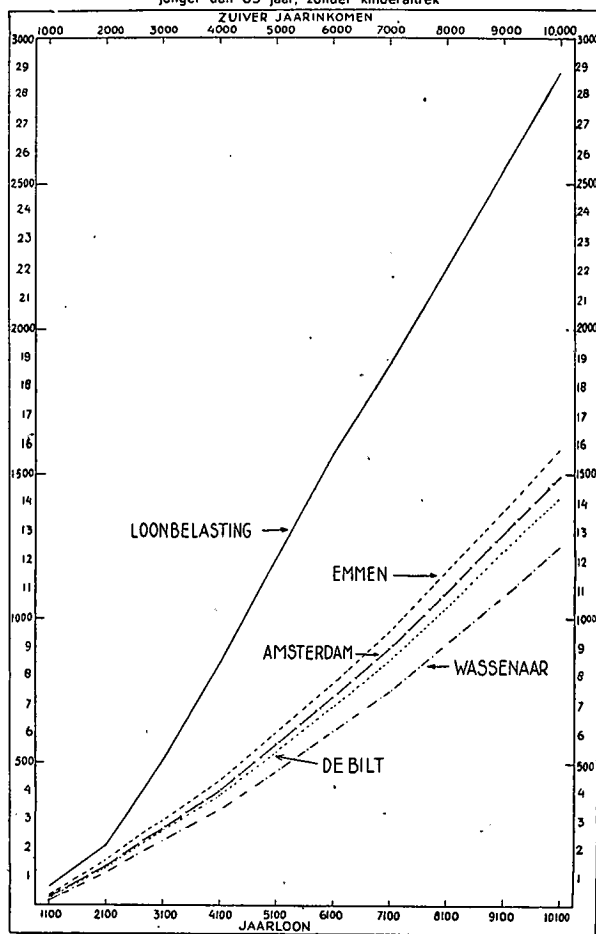
Ten aanzien van de gemeentefondsbelasting behoorde eerstgenoemde gemeente tot de derde klasse en hief zij het maximum (75) aan gemeentelijke opcenten, terwijl met betrekking tot de inkomstenbelasting de provincie Drente het hoogste getal (40) opcenten op de hoofdsom legde. Wassenaar daarentegen was ingedeeld in eerste klasse en het getal der gemeentelijke en provinciale opcenten bedroeg respectievelijk slechts 12 en 13. Andere forensengemeenten als Zeist, De Bilt, Bloemendaal, Heemstede, Laren (N.-H.) en Blaricum behoorden eveneens tot de gemeenten met lagere belastingdruk dan de meeste werkcentra, doch deze was minder laag dan in Wassenaar. De belastingdruk in het meerendeel der werkgemeenten liep niet ver uiteen en was meestal gelegen tusschen dien van Amsterdam en dien van Emmen.

Aan de hand van de tarieven der nieuwe en der oude

¹⁾ Het stedelijk deel nl. die gedeelten, welke bij den aanvang van het belastingjaar zijn ingedeeld in de 1e, 2e en 3e klasse der personeele belasting.

²⁾ Met uitzondering van het op 1 Mei 1934 bij de gemeenten gevoegde gebied.

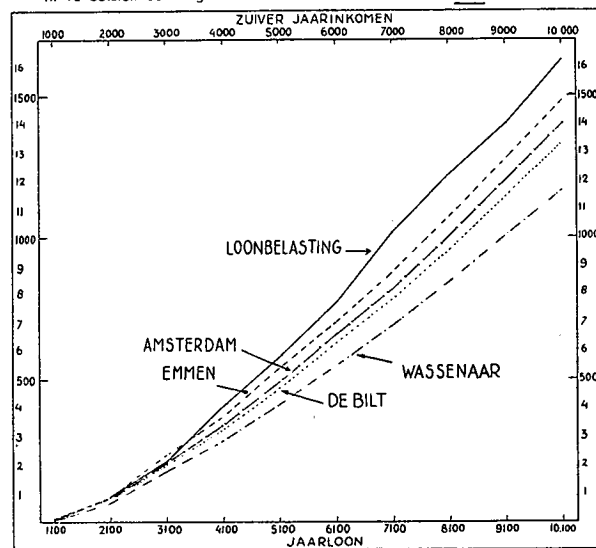
I. Te betalen belasting voor werknemers, ongehuwd, jonger dan 65 jaar, zonder kinderftrek

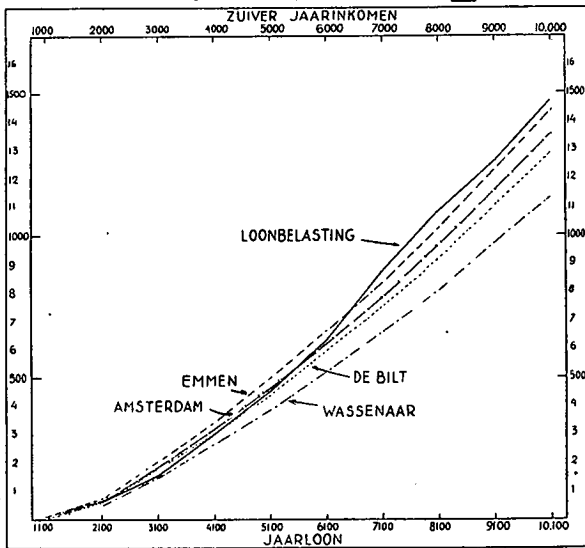
belastingen met opcenten hebben wij berekend, welke bedragen voorheen in verschillende gemeenten en thans in het geheele land over looninkomsten werden of worden geheven van personen, behoorende tot de volgende categorieën:

- I. werknemers, ongehuwd, jonger dan 65 jaar, zonder kinderftrek;
- II. werknemers met kinderftrek voor twee kinderen;
- III. werknemers met kinderftrek voor drie kinderen;

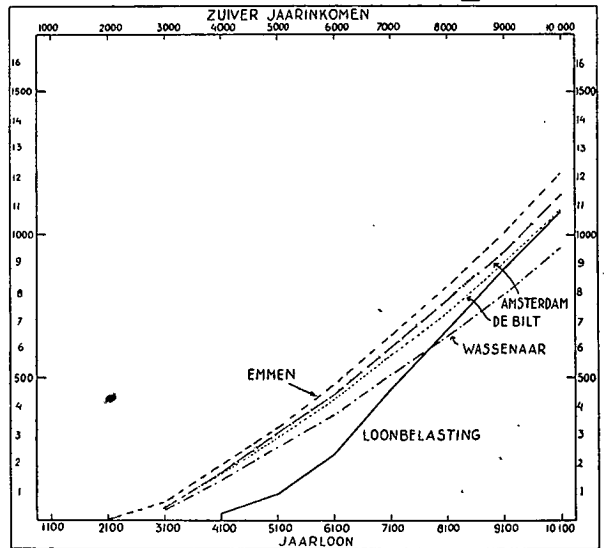
II. Te betalen belasting voor werknemers met aftrek voor twee kinderen

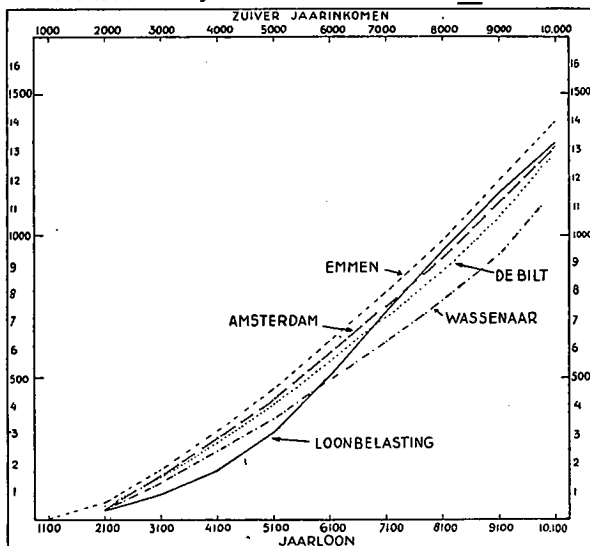
III. Te betalen belasting voor werknemers met aftrek voor drie kinderen

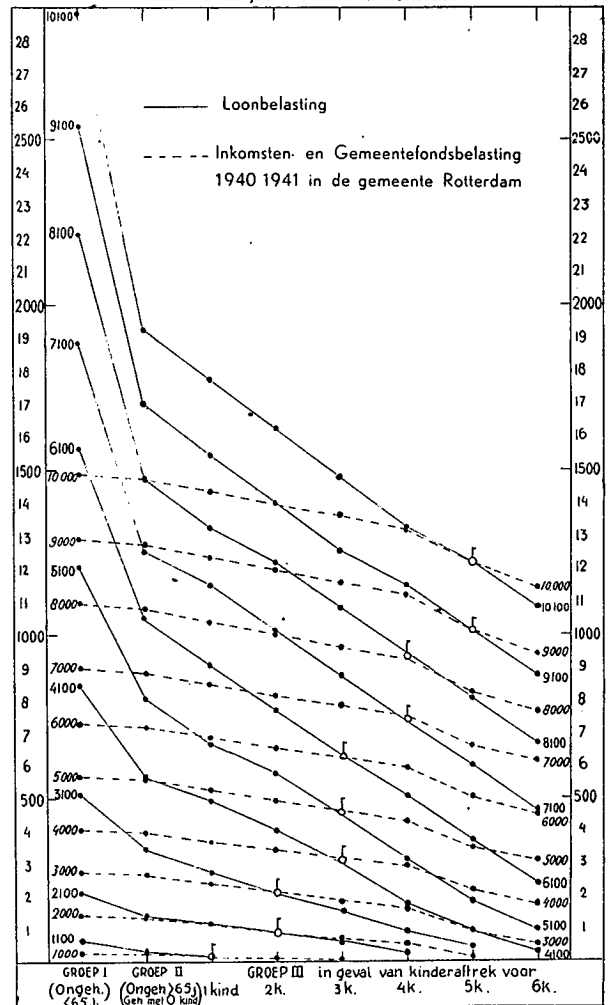
V. Te betalen belasting voor werknemers met aftrek voor zes kinderen

IV. Te betalen belasting voor werknemers met aftrek voor vier kinderen

VI. Te betalen belasting door diverse categorieën werknemers bij verschillende jaarkomens te Rotterdam

IV. werknemers met kinderaftrek voor vier kinderen;
 V. werknemers met kinderaftrek voor zes kinderen;
 bij een jaarloon van resp. f 1100.—, f 2100.—, f 3100.—, f 4100.—, f 5100.—, f 6100.—, f 7100.—, f 8100.—, f 9100.— en f 10.100. In verband met het feit, dat in het tarief der loonbelasting reeds een aftrek van f 100.— voor kosten tot verwerving van het loon en terzake van persoonlijke verplichtingen in aanmerking is genomen, hebben wij een „bruto”-jaarloon van f 1100.—, f 2100.—,, f 10.100.—, gelijkgesteld met een zuiver jaarincome van resp. f 1000.—, f 2000.—,, f 10.000.—. De resultaten van deze berekeningen zijn in de grafieken I—V, voor de categorieën met de overeenkomstige Romeinsche cijfers, in beeld gebracht. Daarbij zij opgemerkt, dat tengevolge van het berekenen van belasting naar bepaalde inkomens (f 1000.—, f 2000.—, enz.) de beginpunten der lijnen niet op de x-as liggen en dus niet het begin der belastbaarheid aangeven.

In grafiek VI hebben wij tenslotte voor één gemeente, nl. Rotterdam, een vergelijking in anderen vorm gemaakt. Wij hebben voor ieder bovenvermeld inkomen de belasting bepaald bij verschillende gevallen van burgerlijken staat en gezinsgrootte. Hoewel tusschen ongehuwd en gehuwd en tusschen geheele aantallen kinderen geen intervallen zijn te denken, hebben wij toch, ter vergemakkelijking van

het overzicht, de punten, die voor gelijke inkomens de hoogte der belasting voor de verschillende categorieën aangeven, door lijnen verbonden en wel door getrokken lijnen, indien het den druk der loonbelasting betrof, en door stippellijnen, waar deze den druk der inkomsten- en gemeentefondsbelastingen hadden weer te geven.

Een nadere beschouwing van de grafieken leert in de eerste plaats, — en dit feit springt duidelijk naar voren — dat de loonbelasting in veel sterkere mate dan de inkomsten- en gemeentefondsbelastingen rekening houdt met de verminderde draagkracht van den belastingplichtige door het te zijnen laste komen van een aantal eigen en aangehuwde kinderen en pleegkinderen. De loonbelasting heeft dus een belangrijken bevolkingspolitieken inslag.

In de tweede plaats beteekent de invoering der loonbelasting in het algemeen voor de betrokkenen een verhooging, welke uiteraard voor de ongehuwde werknemers het sterkst is en bij hogere inkomens zelfs een verdubbeling van het aan belasting te betalen bedrag zal geven. Werknemers met kinderrijke gezinnen zullen slechts een geringe verhooging, zoo niet een verlaging — afhankelijk van het aantal kinderen en van de hoogte van het ontvangen loon — ondergaan.

Grafiek VI toont, dat de belastingverlaging intreedt:

bij een jaarloon van	± f 1100.—	en een kindertal van één;
„ „ „ „	± f 2100.—	„ „ „ „ twee;
„ „ „ „	± f 4100.—	„ „ „ „ drie;
„ „ „ „	± f 7100.—	„ „ „ „ vier;
„ „ „ „	± f 9100.—	„ „ „ „ vijf.

Deze overgangspunten zijn in grafiek VI met een open stip met een vlaggetje aangegeven.

Tenslotte is de progressie in het tarief der belasting eenigszins versterkt. Merkwaardig is de flauwe S-vorm van de lijn, die het bedrag, dat bij hooger loon aan belasting moet worden ingehouden, aangeeft. Vooral in grafiek IV komt dit duidelijk tot uiting. Dit beteekent, dat de progressie, d.i. het meer dan proportioneel toenemen van den belastingdruk in de hogere inkomensklassen weer afneemt. In die klassen neemt de belastingdruk nog wel toe, maar minder snel dan in de middenklassen.

P. C. J. KIEN.

DE RIJKSMIDDELEN OVER NOVEMBER 1940.

Algemeen beeld.

Al is het totaal-opbrengstcijfer der Rijksmiddelen van de afgelopen maand niet zoo abnormaal hoog als in October jl., niettemin komt het toch nog ver uit boven het bedrag, dat gewoonlijk in den laatsten tijd ontvangen werd. Een bedrag van f 44.954.700 is voor de tweede maand van het kwartaal buitengewoon gunstig. De opbrengst van de gelijknamige maand van het vorige jaar werd met f 4.955.900, de gemiddelde maandraming zelfs met niet minder dan f 7.413.000, overtroffen. Overigens kan worden opgemerkt, dat dezelfde factoren, die in het vorige overzicht werden aangewezen, ook thans nog hun kracht hebben behouden. Het zijn vooral de verbruiksheffingen, die in meerdere of mindere mate boven het normale niveau zijn gestegen. Daarnaast valt het op, dat de zgn. conjunctuurheffingen bezig zijn zich te herstellen, terwijl de groep van de invoerrechten en het statistiekrecht, alsmede de loodsgelden, zich nog steeds op een laag peil bevinden.

De totale opbrengst over de eerste elf maanden bedraagt f 419.643.800, tegen f 436.219.900 in hetzelfde tijdvak van het vorige jaar en bij een evenredige raming van f 412.958.300. Acht middelen (t.w. vijf accijnzen, de belasting op gouden en zilveren werken, de omzetbelasting en de registratierechten) brachten te zamen f 45.116.700 meer op dan in de maanden Januari t/m November 1939; de overige negen middelen liepen gezamenlijk f 61.692.800 in opbrengst terug. Dezelfde middelen, die in opbrengst vooruitgingen, overschreden ook de raming, in totaal met f 56.229.100. De resterende heffingen bleven f 49.543.600 bij de verwachting ten achter. De zout-, de geslacht-, de gedistilleerd-, de bier- en de tabakaccijnzen, de belasting op gouden en zilveren werken en de omzetbelasting, hebben

reeds meer opgeleverd dan het geheele voor 1940 geraamde opbrengstcijfer.

Dividend- en tantiëmebelasting.

Met de dividend- en tantiëmebelasting, die in de zoo juist ingevoerde winstbelasting overgaat, loopt het langzamerhand af. De staat vertoont opnieuw een negatieve ontvangst tengevolge van de plaats gehad hebbende restitutie.

Invoerrechten.

De invoerrechten leverden weer iets meer op dan in de maand October jl. Er kwam ditmaal f 5.711.200 binnen, hetgeen weliswaar f 6.287.100 minder is dan in dezelfde maand van 1939, maar hierbij valt te bedenken, dat de invoerrechten in de laatste maanden van het vorige jaar bijzonder hoog waren. Wat de raming betreft, valt een tekort te constateeren van f 3.288.800. Gerekend over elf maanden bedraagt de teruggang f 35.802.500. Zolang onze overzeesche handel stil ligt, zal hierin wel niet veel verbetering komen. Dat onze buitenlandsche handel zich niettemin eenigszins herstelt, blijkt uit de voortdurende stijging, die het statistiekrecht den laatsten tijd te zien geeft. Ditmaal verschaft de laatstgenoemde heffing een bate van f 136.600, hetgeen overigens nog steeds een vermindering beteekent van f 103.300 t.o.v. de maand November van het vorige jaar.

Accijnzen.

De accijnzen bewogen zich alle in een stijgende lijn. De zoutaccijnzen gingen vooruit met f 28.900, doch de ontvangst van November 1939 was buitengewoon laag. Op zichzelf beschouwd was de ontvangst van de afgelopen maand vrij gering, immers f 36.900 minder dan de gemiddelde maandraming. Het geldt hier evenwel een wisselvallig middel; gerekend over elf maanden, is het loopende jaar nog f 713.900 in het voordeel. De geslachtaccijnzen vertoont niet meer zulke hooge opbrengstcijfers als in de drie voorafgaande maanden; niettemin is een ontvangst van f 997.400 (bij een raming van f 600.000) nog zeer respectabel. Blijkbaar beginnen de vele afslachtingen van den veestapel aan betekenis te verliezen. De wijnaccijnzen was ditmaal verrassend hoog. In den regel is de tweede maand van het kwartaal voor dit middel van weinig belang; thans werd f 175.300 ontvangen, of f 135.400 meer dan in November 1939. Deze extra-bate is te danken aan de aanzuivering van verschillende posten, waarvoor uitstel van betaling was gegeven. Moest in het vorige overzicht worden gewezen op de enorme stijging, die de gedistilleerdaccijnzen in October jl. te zien gaf, thans werd het topcijfer van genoemde maand nog weer overtroffen. Er kwam thans f 5.587.800 binnen, d.i. f 2.643.100 meer dan in November 1939 en f 3.171.100 boven de maandraming. Het aanvullen van verloren gegane voorraden en de sterke toeneming van het verbruik zijn de aanwijsbare oorzaken voor het oploopen van den gedistilleerdaccijnzen. Ook de bieraccijnzen geeft ruime ontvangsten; de opbrengst bedroeg ditmaal f 986.200, of f 382.100 meer dan die van de gelijknamige maand van het vorige jaar. De maandraming werd met f 277.800 overtroffen. Naast de uitzetting van de consumptie is hier voornamelijk van invloed het maken van nieuwe voorraden door de brouwerijen, nu te voorzien valt, dat zij binnenkort niet meer over voldoende gerst zullen kunnen beschikken. De suikeraccijnzen accreëerde met f 351.300, doch hier is slechts schijnbaar een ruimer vloeien van den accijnzen in het spel. De hogere opbrengst is nl. te danken aan het feit, dat de maand September (de suikeraccijnzen kent een crediettermijn van twee maanden) ditmaal vijf Maandagen telde tegen vier in 1939. Gerekend over elf maanden heeft het loopende jaar f 1.568.600 minder opgeleverd dan het vorige. Tenslotte de tabakaccijnzen, die wel niet het exorbitante opbrengstcijfer van

October haalde, doch niettemin met een ontvangst van f 6.195.400 een surplus van f 2.627.000 boven die van November 1939 voor de schatkist opleverde, terwijl de raming met f 3.195.400 werd overschreden. Evenals in de vorige maand is de oorzaak van de sterke stijging te zoeken in het vroeger dan gewoonlijk aanzuiveren van crediettermijnen voor het verkrijgen van nieuw crediet. Het lijkt evenwel nauwelijks twijfel, dat de vette maanden bij deze heffing binnen niet te langen tijd door magere zullen worden gevolgd.

Andere indirecte heffingen.

De belasting op gouden en zilveren werken bracht f 40.800 méér op. De maandontvangst bedroeg f 112.200, een nog nimmer bereikt bedrag, wel een bewijs, hoeveel vraag er thans is naar voorwerpen uit edelmetaal. Ook de omzetbelasting was weer bijzonder hoog; er kwam niet minder dan f 12.699.700 binnen, terwijl in October jl. juist f 18.095.500 was ontvangen en de tweede maand van het kwartaal tot dusver voor deze heffing van minder beteekenis was. De stijging der groothandelsprijzen en de navordering over aanwezige voorraden hebben den loop van dit middel sterk gestimuleerd. De couponbelasting liep weer in opbrengst terug (met f 94.400); gerekend over elf maanden bedraagt de teruggang reeds f 830.900.

De conjunctuurheffingen hebben zich niet onbelangrijk hersteld. Bij de zegelrechten werd de maandraming nog wel niet gehaald, doch er kwam toch f 320.000 meer binnen dan in November 1939, hetgeen geheel te danken is aan een ruimer vloeien der heursbelasting (toeneming f 355.800). Nog gunstiger staat het er met de registratierechten voor, die ditmaal een accres van f 1.552.700 vertoonden en ongeveer het dubbele van de maandraming opleverden. Er is weer levendigheid in den geldhandel en er hebben veel beleggingen in vast goed plaats. De successierechten waren ditmaal iets minder gunstig; vergeleken met November 1939 werd f 533.800 minder ontvangen, terwijl de opbrengst f 104.000 bij de raming ten achter bleef. De loodsgelden gaven f 3.000 tegen f 25.200 in November 1939. Toch is bij dit middel een, zij het zeer geringe, stijging waar te nemen.

Directe belastingen.

Het totaal bedrag der kohierheffingen bedroeg ultimo November jl. f 171.088.100, tegen f 130.937.000 in het overeenkomstige dienstjaar op hetzelfde tijdstip van het vorige jaar. Van de verschillende stijgingen in opbrengst komen evenwel resp. f 27.754.200 en f 15.687.100 voor rekening van de opcenten op de Gemeentefondsbelasting en van de Winstbelasting, welke het vorige jaar nog niet op den middelenstaat voorkwamen. Indien deze beide heffingen niet in aanmerking worden genomen, staan de overige directe belastingen derhalve f 3.290.300 lager te boek dan eind November 1939. Wat de afzonderlijke heffingen betreft, wijst de grondbelasting een hooger opbrengstcijfer aan (van f 161.500), waarin een normaal accres mag worden gezien. De inkomstenbelasting vertoont thans een teruggang van f 1.738.800; op ultimo October jl. bedroeg dit cijfer nog f 6.018.200; zoodat de achterstand dus langzamerhand wordt ingehaald. Het bedrag der raming is bij de inkomstenbelasting reeds met f 330.900 overschreden. De vermogensbelasting en de verdedigingsbelasting I zijn eveneens (met resp. f 643.100 en f 1.069.800) bij het zuiver kohierbedrag van het vorige jaar ten achter gebleven. De mogelijkheid is echter niet uitgesloten, dat deze nadeelige verschillen nog geheel of gedeeltelijk verdwijnen.

MAANDCIJFERS.

OVERZICHT VAN DEN STAND VAN DE RIJKSMIDDELEN.
Ult. Nov. 1940 (in Gulden).

AFDEELING Ia Dir. belastingen	Kohieren voor den dienst 1940 ¹⁾			Zuiver bedrag der kohieren voor den vorigen dienst t./m. dezelfde maand van het vorige jaar ²⁾
	Benaming der middelen	Totaal bedrag	Bedragen, welke zijn teruggegeven of anders dan wegens betaling op de koh. afgeschr.	
Grondbelast. a)	10.905.128	36.428	10.868.700	10.707.211
Inkomst.bel. b)	92.733.315	3.402.365	89.330.949	91.069.731
Vermogensbel. c)	18.239.021	140.277	18.098.744	18.741.856
Verdedig.bel. I	9.484.442	136.090	9.348.352	10.418.201
Op. v. d. Gem. fondsbel. Wet van 2 Dec. '39 (St.bl. no. 407) ³⁾	28.045.034	290.820	27.754.214	—
Winstbelasting	15.687.144	—	15.687.145	—
Totaal	175.094.084	4.005.980	171.088.104	130.936.999

a) $\frac{1}{4}$ hoofdsom + 20 opcenten op de hoofdsom der gebouwde eigendommen. b) Hoofdsom + 70—88 opcenten. c) Hoofdsom + 75 opcenten.

¹⁾ Voor de belastingen naar inkomen en vermogen bestaan de vermelde bedragen uit $\frac{1}{4}$ gedeelte van het belastingjaar 1940/1941 en $\frac{3}{4}$ gedeelte van het belastingjaar 1939/1940. ²⁾ Voor de belastingen naar inkomen en vermogen bestaan de vermelde bedragen uit $\frac{1}{4}$ gedeelte van het belastingjaar 1939/1940 en $\frac{3}{4}$ gedeelte van het belastingjaar 1938/1939. ³⁾ Voor de Gemeentefondsbelasting bestaan de bedragen uit 15 opcenten over het belastingjaar 1939/1940 en $\frac{1}{4}$ gedeelte van 50 opcenten over het belastingjaar 1940/1941.

AFDEELING Ib Overige middelen	Nov. 1940	Sedert 1 Jan. 1940	Overeenkomstige periode 1939
Benaming der middelen			
Divid.- en tantiëmel. . .	—	911.526	12.062.893
Rechten op den invoer . .	¹⁾ 5.711.210	¹⁾ 74.878.409	110.680.913
Statistiekrecht	136.561	1.554.577	2.308.158
Accijs op zout	113.125	2.314.681	1.600.825
Accijs op geslacht	997.386	10.199.877	7.125.312
Accijs op wijn	175.266	1.842.214	1.881.551
Accijs op gedistill.	5.587.805	36.301.301	28.232.505
Accijs op bier	986.169	9.143.395	8.306.587
Accijs op suiker	5.123.185	52.931.230	54.499.845
Accijs op tabak	6.195.401	50.193.600	36.609.392
Bel. op gouden en zilverw.	112.198	698.649	574.866
Omzetbelasting	12.699.692	99.102.347	82.968.850
Couponbelasting	349.549	3.625.173	4.456.061
Recht. en boeten v. zegel ²⁾	1.454.837	²⁾ 11.691.221	17.141.136
Recht. en boet. v. registr.	2.658.137	15.200.215	12.619.029
Recht. en boet. v. successie, v. overgang bij overlijden en v. schenking	3.562.698	37.813.195	41.139.019
Opbrengst d. loodsgelden	2.990	90.857	633.309
Totaal	44.954.683	419.643.834	436.219.929

¹⁾ Hieronder begrepen de sedert 11 Februari 1940 ten bate van het Leeningfonds 1940 geheven meerdere invoerrechten (Wet van 26 April 1940, Stbl. no. 404). ²⁾ Hieronder begrepen wegens zegel, recht van nota's van makelaars en commissienairs in effectenz. f 554.525 (Beursbel.) ³⁾ Idem f 2.095.224.

AFDEELING II. DIENSTJAAR 1939.

Benaming der middelen	Bedrag van de raming	Zuivere opbrengst over het tijdvak van 1 Jan. 1939 tot en met de maand Nov. 1940
Grondbelasting.		
($\frac{1}{4}$ hoofdsom + 20 opcenten op de hoofdsom der gebouwde eigendommen) . .	10.703.000	10.663.813
Inkomstenbelasting	82.500.000	93.239.060
Vermogensbelasting	21.000.000	21.312.690
Verdedigingsbel. I	10.500.000	10.809.886
Belasting v. d. doode hand	2.000.000	2.209.688
Divid.- en tantiëmel.	27.000.000	26.005.504
Rechten op den invoer	96.000.000	122.755.156
Statistiekrecht	2.500.000	2.539.121
Accijs op zout	2.000.000	1.710.816
Accijs op geslacht	7.500.000	7.929.724
Accijs op wijn	2.250.000	2.371.202
Accijs op gedistilleerd	28.050.000	31.502.614
Accijs op bier	8.000.000	9.168.257
Accijs op suiker	56.100.000	61.126.759
Accijs op tabak	36.000.000	39.507.684
Bel. op gouden en zilverw.	575.000	636.598
Omzetbelasting	82.000.000	88.784.357
Couponbelasting	5.500.000	4.682.501
Rechten en boeten v. zegel	23.000.000	18.017.666
Rechten en boeten v. registr.	16.500.000	13.494.674
Rechten en boeten v. successie, v. overgang bij overlijden en v. schenking. . . .	48.000.000	44.218.624
Opbrengst der loodsgelden . .	750.000	658.426
Totaal	568.428.000	613.344.820

OVERZICHT VAN DE INKOMSTEN TEN BATE VAN HET WERKLOOSHEIDSSUBSIDIEFONDS.

Table with 3 columns: Dienst 1940, Bedrag van raming, Zuiver bedrag kohieren tot en met de maand Nov. 1940. Rows include Grundbelasting, Personeelbelasting, Gemeentefondsbelasting, etc.

INKOMSTEN TEN BATE VAN HET VERKEERSFONDS.

Table with 4 columns: Item, Nov. 1940, 1940, 1939. Rows include Motorrijtuigenbelasting, Rijwielbelasting, etc.

INKOMSTEN TEN BATE VAN HET GEMEENTEFONDS.

Table with 3 columns: Gemeente.f.belast., Dienst 1939/1940, Zuiver bedrag der kohieren tot en met de maand Nov. 1940.

OVERZICHT VAN DE INKOMSTEN TEN BATE VAN HET LEENINGFONDS 1940.

Table with 3 columns: Benaming der middelen, Opbrengst over de maand Nov. 1940, Opbrengst over de maanden Mei t/m. Nov. 1940.

De ten bate van zijn fonds sedert 11 Februari 1940 geheven meerdere invoerrechten zijn als „Rechten op den invoer“ verantwoord onder de rubriek Ib Overige Middelen.

STATISTIEKEN.

ZILVERPRIJS GOUDPRIJS

Table with 5 columns: Londen, N. York, A'dam, Londen. Rows show dates from Dec 17 to Aug 25, 1939.

1) In pence p. oz. stand. *) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. *) In gulden per Kg. 1000/1000. *) In sh. p. oz. fine.

OFFICIELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Table with 7 columns: N.-York, Berlijn, Brussel, Zürich, Stockholm, Helsinki. Rows show exchange rates for various currencies.

KOERSEN TE NEW-YORK. (Cable).

Table with 5 columns: Data, Londen, Parijs, Berlijn, Amsterdam. Rows show exchange rates for various locations.

KOERSEN TE LONDEN.

Table with 8 columns: Plaatsen en landen, Not. eenh., 16/21 Laagste, Dec. '40 Hoogste, 21 Dec. 1940, 9/14 Dec. '40 Laagste, Hoogste, 14 Dec. 1940. Rows include Officieel, Niet-Officieel, etc.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 23 December 1940.

Table with multiple columns: Activa, Passiva. Rows include Binnel. Wissels, Promessen, Papier op het Buitenland, etc.

1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 57.977.150

Voornaamste posten in zulzenden gulden.

Table with 6 columns: Data, Gouden munt en muntmater., Circulatie, Andere opeischb. schulden, Beschikb. Metaal-saldo, Dekkingsperc. Rows show financial data for Dec '40 and Mei '40.

1) Per 1 April 1940 herwaardeering van den goudvoorraad op basis van een depreciatie-percentage van 18 pCt.

